

Рівненський державний гуманітарний університет
Художньо-педагогічний університет
Кафедра івент-індустрій, культурології та музеєзнавства

Кваліфікаційна робота

на тему:

**Фольклор як форма існування духовної культури
в умовах сьогодення:
жанрово-видова проблематика, носії, форми репрезентації
(на прикладі Рівненщини)**

Виконала: з.в.о.4 к.
Спеціальності 034 «Культурологія»
Масюк Іванна Олегівна
Нак.керівник
доц., к.і.н. Казначеева Л.М.
Рцензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ ЯК ФОРМИ ІСНУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ	
1.1. Сутність понять досліджуваної теми.	7
1.2. Вивчення фольклору у працях вітчизняних науковців.....	22
РОЗДІЛ 2. ФОЛЬКЛОРНІ ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ РІВНЕНЩИНИ	
2.1. Жанрово-видові особливості фольклору Рівненщини у творчості фольклорних колективів.....	30
2.1. Фольклор у творчості митців Рівненщини.....	41
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Традиційні цінності були і залишаються головним орієнтиром буття суспільства та особистості. Саме вони задають їх спрямованість до збереження культурним способом усіх знань про освоєння світу. Фольклорна основа є базою більшості текстів, творів, невичерпним джерелом дослідження, яке слугує об'єктом для вивчення науковців.

У сучасних умовах наростання інтенсивності тенденцій модернізації культура постає самовідновлюваною системою, в якій відбувається дедалі швидша зміна зразків, стилів, варіантів культурних практик. Зростання складності та щільності різнорідних культурно-комунікативних процесів посилює плинність та перманентну мінливість станів культури. Разом з тим, чітко виявляються й ефекти уніфікації, властивої глобалізаційним і новаційним процесам, які певною мірою послаблюють, розмивають специфічні, самобутні риси, що становлять унікальність змісту кожної національної культури. У таких умовах вкрай необхідні пошуки фундаментального збереження культурної ідентичності, концентрації своєї уваги на традиційності.

Саме тому таке суттєве значення надається тим явищам культури, її формам і способам організації, які в тій чи іншій мірі ґрунтуються на традиційних проявах змісту буття та механізмів його існування. Цим зумовлені нові звернення до проблем збереження фольклору як однієї з форм існування духовної культури, як з точки зору теоретичних досліджень, так і з позиції реальних культурних практик. У періоди корінних та стрімких трансформацій, що спостерігаються у нашому суспільстві, саме фундаментальні цінності, до яких відноситься фольклор, стають найчутливішими і не захищеними від зовнішніх обставин. Це зумовлює актуальність вивчення фольклору як форми існування духовної культури в умовах сьогодення.

Мета роботи: дослідити фольклор як форму існування духовної культури в умовах сьогодення на прикладі жанрово-видової проблематики, носіїв, форм репрезентації на Рівненщині.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- окреслити сутність понять досліджуваної теми;
- простежити питання вивчення фольклору у працях вітчизняних науковців;
- прослідкувати жанрово-видові особливості фольклору Рівненщини у творчості фольклорних колективів;
- охарактеризувати фольклорну творчість митців Рівненщини.

Об'єкт дослідження: основи українського фольклору як форми існування духовної культури людства в умовах сьогодення.

Предмет дослідження: носії фольклору, форми його репрезентацій на прикладі фольклорних практик сучасної Рівненщини.

Огляд використаної літератури. Специфіка наукової розвідки передбачає застосування художньо-естетичного досвіду фольклорних практик. З огляду на це, упродовж вивчення теми було опрацьовано історичні праці збирачів українського фольклору періоду ХІХ ст., зокрема роботи М. Костомарова [32], О. Потебні [45], І. Франка [58]. Чималий пласт українського фольклору було досліджено українськими науковцями ХХ століття В. Правдюком [46; 47], О. Деєм [11], О. Чебанюком [23], Г. Калиновським [24], Ф. Колесою [29; 30] та ін.

В процесі виконання роботи були використані праці авторів, що розглядають фольклор як складову суспільного та особистого розвитку. Важливими є праці кінця ХХ – початку ХХІ ст., які відрізняється появою нових фундаментальних фольклористичних досліджень, зокрема роботи таких авторів, як Я. Гарасим, С. Грица, М. Дмитренко, О. Івановська, Р. Кирчів та інші дослідники [3; 7 – 9; 15; 19 – 20; 27; 54].

Цінними для дослідження стали наукові розвідки, присвячені вивченню фольклорної спадщини Рівненщини. Це, приміром, роботи В. Ковальчука,

творчість якого буде розглянута у другому розділі роботи [16; 17; 28]. У дослідженні використано звітні матеріали центру народної творчості, що у м.Рівне [18], праці, присвячені відомим митцям Рівненського Полісся [56], літераторам Рівненщини [34], роботи, що висвітлюють традиційну інструментальну музику регіону [53] та ін.

Використовувалися у роботі й інтернет-ресурси, що висвітлюють сучасну інформацію про творчість фольклористів та фольклорних колективів Рівненщини [61 - 66].

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в кваліфікаційній роботі, розглядалися і обговорювалися на науково-практичних конференціях, а саме:

1. Фольклор як форма існування духовної практики в сучасних умовах / Програма XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних, пандемічних викликів та війни» 17-18 листопада 2022. Рівне, 2023. С. 36.
2. Поняття та специфіка фольклору / Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Південноукраїнські наукові студії», Одеса, 14-15 грудня, 2022 р.
3. Використання діджиталізації у збереженні фольклору: досвід Рівненщини / Програма Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Електронні комунікації в бібліотечно-інформаційній освіті, науці та практиці», 5 травня 2023 р. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?pli=1#inbox?projector=1>
4. Фольклорні практики сучасної Рівненщини / Звітна наукова конференція викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету, 18-19 травня 2023 р.

Окремі результати дослідження висвітлено у публікаціях:

1. Поняття та специфіка фольклору / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Південноукраїнські наукові студії», Одеса, 14-15 грудня, 2022 р. Одеса, 2022. 222 с. С.129-132.
2. Використання діджиталізації у збереженні фольклору: досвід Рівненщини / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Електронні комунікації в бібліотечно-інформаційній освіті, науці та практиці», 5 травня 2023 р. Надвірна, 2023. 160 с. С.8-9.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. У вступі окреслено актуальність вивчення теми, мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, подано огляд використаної літератури.

У першому розділі, присвяченому культурно-історичним основам вивчення фольклору як форми існування духовної культури, досліджено сутність понять теми, простежено вивчення фольклору у працях вітчизняних науковців. Другий розділ окреслює фольклорні практики сучасної Рівненщини, а саме жанрово-видові особливості, творчість носіїв та репрезентацію їх фольклорно творчості. Висновки містять результати роботи. У Додатках подано додаткові візуальні матеріали.

РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ ЯК ФОРМИ ІСНУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Сутність понять досліджуваної теми

У сукупності усіх своїх проявів суть культури узагальнено може бути визначена як опосередкований індивідуальною чи колективною свідомістю досвід упорядкування різноманітних життєвих зв'язків та відносин людини чи людських спільнот з навколишнім світом, що виникають у процесі її продуктивної, спрямованої на досягнення позитивних результатів діяльності. Саме на рівні культури, який може бути встановлений в опозиціях: «хаос – космос» / «природні, стихійні процеси – свідомо діяльність» виявляє себе, акумулюється та відтворюється у повсякденній практиці досвід осмисленого, цілеспрямованого сприйняття та перетворення цих умов та обставин у вирішенні життєво важливих завдань. Уся багатогранність буття, таким чином, розкривається у процесі становлення культури на перетині ідеального (свідомого, розумного) та матеріального (фізичного) початків життя.

Історія культури як шлях збереження природних основ, закономірностей і принципів передачі, множення та вдосконалення вихідних знань («минулого» досвіду) знаходить відображення не лише у структурному ускладненні системи культури (виробництво, наука, освіта, суспільні відносини, мистецтво і так далі), але і в історико-стадіальній багатошаровості, у національно та діалектно своєрідних рисах, у складній взаємодії різних за змістом та видами напрямів культурної діяльності [7].

Глибинною основою усіх різноманітних напрямів, видів та форм культури сучасного суспільства є народна традиційна культура. Саме через це народна ця культура зберігає в собі, подібно до ознак генотипу, найважливіші властивості та якості етнічного у всій своїй визначеності, що отримали втілення, приміром, в особливостях мови та інших знаково-виразних системах, у тому числі і в системі видів та форм фольклору.

Як важлива складова народної традиційної культури область фольклору – прояв етнічної свідомості – охоплює усі сфери історичного життя етносу та зберігає прикмети різних етапів його еволюції. Відмінні властивості, родові ознаки фольклору складаються, з одного боку, у руслі емоційно-образного сприйняття явищ дійсності, пізнання реального світу, включаючи коло уявлень, принципів та норм обов'язковості (у різних життєвих положеннях) і самий характер внутрішньо- та міжсистемних зв'язків, відносин людини з довкіллям.

З іншого боку, специфіка фольклору виникає в силу закономірностей усної передачі чи відтворення смислової сторони форм культурної традиції засобами, власне, знаково-символічної системи мови, засобами художньої виразності, у тому числі – у формах матеріальної культури (як прояв здатності асоціативно-образного мислення). Іншими словами, зміст та функції фольклору виникають у процесі необхідного та постійного відтворення в історичному часі за законами традиційності досвіду культури, закріпленого колективною свідомістю в образно опосередкованих формах на основі засобів та способів мови художнього вираження.

У культурній традиції основні елементи багатовимірної системи фольклору (структура, зміст, мова, функції) пов'язують воедино у синкретичній цілісності на кількох рівнях:

– рівень практичний, який підлягає суспільному контролю та регулюванню діяльності (спільної, індивідуальної), спрямованої на досягнення життєво важливих для людини, значущих для збереження та утвердження її благополуччя цілей (продовження роду, здоров'я, харчування тощо);

– рівень уявлень – світ мислимого як узагальнення та утримання колективною свідомістю досвіду диференціації (пізнання, освоєння) явищ навколишньої дійсності, встановлення логічно організованої системи діалектичних зв'язків та залежностей;

– рівень мови фольклору (комунікативно-інформаційна система) – засоби вираження, знакові системи, художні форми в їх життєвій доцільності.

Реалізація життєвого сенсу – виконання навмисної дії з метою досягнення того чи іншого результату – утворює різні (залежно від характеру дії та значущості її результатів) конкретні положення, ситуації, серед яких з метою виявлення родових ознак фольклору ми відзначаємо обрядові (висхідні за своєю природою до природно-історичних основ культурної традиції) і побутові, повсякденно-практичні (пов'язані зі звичайним у соціально-господарських формах організації життя) [7, с. 157].

Системне вивчення явищ народної традиційної культури ставить завдання встановлення багатопланових зв'язків фольклору в контексті культурної традиції [7, с. 160.]На цьому рівні спостереження фактів фольклору структурно-семантичною одиницею у полі культурної традиції виступає фольклорно-етнографічний текст – кожний закінчений у функціонально-змістовних та композиційних відносинах фрагмент народної традиційної культури, сутність якого тією чи іншою мірою передається художніми засобами вираження. Складно організована власна система фольклорно-етнографічного тексту утворюється в силу обумовленості форми і характеру підпорядкування складових його структурних елементів провідним смисловим початком та життєвим призначенням тексту загалом.

Проблема визначення форми фольклорно-етнографічного тексту полягає в тому, що в його структуру разом із елементами очевидно мовної природи входять також і складові предметного та акціонального рядів, просторовий та часовий коди. Однак приналежність цих сторін до явищ текстового порядку пов'язана з функціонально-знаковим видом їх упорядкованості, що закріплює в культурній традиції за цими елементами певний та стійкий рівень смислів та значень. Саме знаковий аспект та символічний зміст пов'язує їх у структурно-семантичній єдності з іншими елементами фольклорно-етнографічного тексту як синкретично цілісної інформаційної системи [23]. Виникаючи у складних відносинах своєї

обумовленості та відповідностей з іншими сторонами культурної традиції, художня форма набуває в системі фольклорно-етнографічного матеріалу, категоріально вираженою, важливе місце та значення і виступає саме як факт фольклору.

У художній формі на основі різних мовних засобів (словесних, музичних, образотворчих) багаторазово дублюється, доповнюється, посилюється провідний смисловий початок, заданий загальним змістом та призначенням фольклорно-етнографічного тексту [7]. Внутрішня функціонально-смилова співвіднесеність засобів художнього вираження та мовленнєвий (осмислений, членороздільний) характер фіксації та передачі життєвої сутності елементів змісту встановлюють відносини цілісності усієї сфери художнього в межах фольклорно-етнографічного начала. Це дозволяє розглядати художню форму як самостійну систему, в якій набувають втілення специфічні ознаки, властивості, закономірності фольклору – тобто як власне фольклорні елементи – синкретично нерозчленовані явища народної традиційної культури.

Найважливішою особливістю фольклорного зразка є рухливість його структури, природи, форми та функцій елементів, які його утворюють. При цьому форма реалізації цього зразка завжди конструктивно визначена і відповідає адекватно конкретним умовам та обставинам його відтворення. При цьому, кордони фольклорного зразка не обов'язково збігаються з межами ритуально-обрядової дії, що відбувається, або іншого подійного процесу, в рамках якого може виникати ланцюжок епізодів, які утворюють власні фольклорні структури [20, с. 25].

Специфіка виразних можливостей самостійних систем фольклору, їх здатність до того чи іншого ступеня узагальнення чи конкретизації дійсності, характер передбачуваного результату (зокрема, ініціації нормативних вражень, реакцій, станів, дій) визначає не тільки особливості та різноманітність (в рамках художньої форми) видів фольклорних утворень, які розрізняються за мовними засобами – музичний, поетичний, хореографічний,

образотворчий тексти, а й складніші форми їх узгодження: музично-поетичний, словесно-ігровий, музично-хореографічний формати та ін.

Той чи інший вид складно організованих форм фольклорного тексту пов'язаний з провідною формотворчою роллю засобів, що несуть основне смислове навантаження, при якому (залежно від загального змісту та призначення) виникає рухома система ієрархічної супідрядності структуроутворюючих елементів художньої форми – властивість, на основі якої, зрештою, складається жанрова специфічність фольклорного зразка [33]. Саме на рівні мистецької форми, з урахуванням її значення та місця в контексті, в силу загальної смислової спрямованості та внутрішньосистемних зв'язків фольклорного повідомлення, виникають стійкі, а тому легко розпізнаються у своїй змістовній (знаково-виразної, інформаційної, функціональної) сутності, самостійні художні комплекси, закономірності, принципи та норми вираження, які виступають як розпізнавальні ознаки жанру.

У світлі об'єктивності історичного процесу безперервної еволюції як художньо-виразних систем, так і типів художніх форм, проблеми встановлення вихідних закономірностей, властивостей та відносин різних сторін народної традиційної культури, у тому числі й системи фольклору, набувають глибокого наукового змісту та актуальності.

Виділяючи для дослідження змістовну сторону поняття «стиль», що склалося в сучасній художньо-творчій та науковій практиці, ми зупиняємося на тлумаченні сутності цього поняття стосовно до галузі народної традиційної культури, безпосередньо – до галузі фольклору. Якщо пов'язати вихідні значення терміну «стиль» (у загальному плані – інструмент, засоби та способи здійснення наміру) із системою мови, прийомів та форм вираження у сфері фольклору, то, з урахуванням природи та якостей, властивих самостійним видам та комплексам засобів художньої виразності (слово, музика, хореографія, образотворчий, предметний, ситуативний ряди та інше), стає очевидним, що у процесі актуалізації (на основі асоціативно-образного

мислення) та втілення життєво необхідного задуму, досягнення передбачуваного результату в умовах традиційної культури мистецькими засобами вибудовується певний, закономірно обумовлений, нормативний порядок та характер взаємодії всіх елементів мистецької форми [15, с. 115].

Тут виразно виявляється пряма співвіднесеність, навіть відома ступінь зумовленості особливостей та виду прояву такої взаємодії засобів виразності (у чому і полягає сутнісний бік поняття «стиль») з процесуальним, дієвим початком, цілеспрямованістю та продуктивною силою художньої форми. Однак на цьому основному рівні далеко не вичерпується зміст самої категорії «стиль» у контексті народної традиційної культури.

Своєрідний устрій того чи іншого явища фольклору, специфіка принципів формоутворення, внутрішніх та зовнішніх відносин та зв'язків елементів структури фольклорних зразків виникають (з урахуванням конкретних обставин місця, часу, способу дії) у процесі реалізації знаковими засобами закінчених за змістом мислимих форм і станів у потоці усвідомленого виразу. В силу цього уся сума характеристик, що відносяться безпосередньо до категорії «стиль», утворюється як естетична категорія, початком, носієм і суб'єктом вираження якої в цьому випадку виявляється не персона, художник-творець, особистісний початок, а суспільне, етнічна свідомість, колективний досвід. При цьому індивідуальний, вибірково оціночний підхід до використання виразних засобів у побудові саме фольклорного повідомлення стає організуючим фактором, але лише в умовах активної реалізації змістовного початку життєво значних ситуацій під регулюючим контролем спільної думки і лише тоді, коли такий досвід стає колективним надбанням [46].

Пояснення складного процесу формотворчості у фольклорі зачіпає широкий спектр проблем, які стосуються норм, принципів, законів народної традиційної культури, і ставить категорію «стиль» у низку визначальних характеристик фольклорного зразка, які виявляються в якості розпізнавальних ознак, що вказують на його приналежність до окремих

місцевих традицій, етнокультурних комплексів, історико-культурних пластів, жанрових різновидів.

Різноманітність форм, функціональна рухливість ознак стилю помітно ускладнюють системний опис та пояснення як окремих фактів, так і загальних закономірностей мови традиційної художньої культури, у зв'язку з чим стає необхідним визначення його категоріальних властивостей.

Найважливіші загальні ознаки категорії «стиль» як відносини засобів, способів, прийомів виразу (формування) до суті певної події – відношення форми та змісту – розкриваються, з одного боку, у зв'язку зі специфікою самостійних видів та комплексів засобів, їх виразних можливостей (за ступенем узагальнення чи конкретизації дійсності) і, разом з тим – з урахуванням їхньої ієрархічної супідрядності. З іншого боку, стильові ознаки виявляються у строго обумовлених законами традиційності нормах повторюваності, стійкої розпізнаваності призначення та функцій фольклорного зразку [9, с.16].

Очевидно, що в умовах традиційної культури закономірності стилю сягають одного з генеральних принципів фольклору – поєднанню обов'язкової сталості, повторюваності та варіативності, тобто до законів типового, типологічності явищ народної традиційної культури. Але, на відміну від понять «тип» та «варіант», які встановлюють порядок відносин елементів розгорнутої системи тотожності, «універсальної повторюваності», категорія «стиль» фіксує особливості конкретного висловлювання загального, пізнаваного у культурній традиції змісту обрядових чи життєвих положень у їх типологічно визначеній формі та співвіднесеності із призначенням даного зразка, з обставинами його відтворення. Інакше кажучи, стиль у фольклорі (в елементарній інтерпретації поняття – стиль є своєрідність типового) завжди передбачає особливі (зумовлені призначенням, взаємозв'язком з обрядовими чи іншими життєвими положеннями та обставинами відтворення) форми, способи, прийоми реалізації типологічно стійких елементів фольклору, що при вивченні його

стильових показників неминуче викликає низку питань: «що?» - «з якою метою?» - «за яких обставинах?» - «яким чином?».

Пошук відповідей на ці питання вимагає повномасштабного дослідження істориків, науковців-фольклористів, культурологів, етнографів та ін., на основі яких якості стильового забарвлення, ознаки «своєрідності типового» у фольклорі виявляють себе практично на всіх рівнях аналізу та характеристики художньої форми:

- морфологічному (властивості, виразні можливості кожного ряду мовних засобів фольклорних зразків, їх комбінацій);
- структурному (логічно обґрунтовані форми, що відповідають призначенню фольклорного зразку);
- специфічно жанровому (з урахуванням природи художньої форми, її змісту, цільової установки, заданості результату);
- функціональному (у зв'язку з обставинами реалізації фольклорного зразка);
- діалектно-своєрідному, локально-мовленнєвому, виконавському;
- етнокультурної, історико-стадіальної власності, соціокультурних характеристик фольклорного зразка [8].

Кожна стилістична ознака, тією чи тією мірою, з майже літературною точністю свідчить про час та обставини виникнення виду мистецтва, його приналежність до певного етнокультурного комплексу та призначення. Наприклад, саме на основі вивчення стилістичних особливостей можна визначити формування регіональних (північного, південного, західноукраїнського, волинського тощо) фольклорно-етнографічних комплексів східнослов'янської традиційної культури.

Зв'язок поняття «стиль» із характеристиками типового у фольклорі виокремлює їхній самостійний зміст, але водночас характеристики типового визнаються невіддільним компонентом змісту поняття «стиль». Єдність постійних і рухомих елементів, сформована на основі закону традиційності системи фольклору, знаходить яскраве підтвердження в поступовій динаміці

еволюції стилістичних і типологічних характеристик видів мистецтва в історії культури: «загальне повторення» (типове) – «сума різновидів» – «своєрідність типового» (стилістичні характеристики) – «різновиди у поріг» – трансформація, формування нової типологічної (з особливими ознаками) структури. У цій системі відносин, що характеризують фольклорний процес, спектр проявів властивостей типового і стилю представлений у порядку, що веде до нескінченності.

Разом з тим, коло проблем, які належать до сфери типологічної або стилістичної характеристики самостійних сторін фольклорного зразку стосується системи художньої форми. Ми говоримо про типове, маючи на увазі повторюваність, стійкість виділеної ознаки як модельного елемента, що встановлюється в ланцюжку варіантів відтворення, у ряді ознак тотожного за структурою, властивостями та функціями. При цьому категорія «типового» фіксує «універсально повторюване», що стосується характеристик загального, структурного порядку, у зв'язку з природою, призначенням цього фольклорного зразку.

Стилістичні початки, підкоряючись, як зазначалося, нормам стійкої повторюваності, впізнаваності, концентруються, за визначенням, в сфері засобів, прийомів, способів, форм вираження, які відрізняють вигляд і характер окремих елементів фольклорної основи на основі ознак особливого, специфічного. Як приклад можна послатися, приміром, на своєрідність музичного фольклору, зокрема, фактури, виразних можливостей інтонаційно-ладових, ладо-гармонічних особливостей багатоголосся (унісонні, гетерофонні, лінійно-підголоскові форми) пісень різних жанрів у різних регіонах України [7, с. 74].

Стилістичний аналіз, встановлюючи якісні характеристики елементів художньої форми, дозволяє описувати факти фольклору не лише з позицій їх структурних, жанрово-функціональних чи діалектно-своєрідних особливостей, а й з погляду історико-стадіальних станів народної традиційної культури, виявляючи при цьому «наджанрові», «наддіалектні» –

кореневі основи естетики та художньої виразної мови фольклору. Область фольклору як одна з основних частин народної традиційної культури включає види і форми вираження життєво важливих смислів за допомогою художньої, особливо організованої мови висловлювання, що спирається на емоційно-образне сприйняття світу.

У вирішенні питань наукового пояснення природничо-історичної сутності, закономірностей та специфіки системи фольклору важливе місце займає поняття про типове – властивість складно обумовленої, функціонально визначеної сталості, стійкості домінантних ознак тієї чи іншої сутності, «універсальної повторюваності», – властивості, яка характеризує різні явища, процеси, а також окремі сторони та структурні складові кожного факту народної традиційної культури.

Ознаки типового – стійкість, сталість та неодмінне відтворення смислових початків, способів передачі інформації, характеру зв'язків істотних елементів структури – виявляються на різних рівнях організації та функціонування явищ фольклору, що зумовлено категоріальною своєрідністю та закономірностями існування безписьменних форм культури та, насамперед, принципами традиційності [7]. Саме на основі законів традиційності, у логічній послідовності «сприйняття – відтворення» минулого досвіду складається природний порядок збереження та передачі в рамках етнокультурної спільноти знань, набутих у досягненні позитивних результатів цілеспрямованої діяльності поколінь («культурна спадщина»). Традиційність у цьому процесі може розглядатися як функція колективної свідомості, інтегруючої та регулюючої спільні зусилля (так само, як і відносини, що мають випадковий чи суб'єктивний характер) на рівні об'єктивно значних цілей та спільних інтересів, у сумі яких виникає загальне «поле» культурної діяльності – середовище та умова існування етнокультурної спільноти як цілісної та продукуючої системи.

У сфері усної передачі життєво необхідного знання принципи традиційності слугують підставою формування комунікативних відносин,

зв'язків, які спираються на доступну за видами та способами організації мову як комплекс засобів вираження та норм сприйняття, що визначає закономірність виникнення та характер властивостей типового. Тут повторюваність (точна або варіативна) прямо вказує на обов'язковість вихідних смислів та значень типових елементів змісту, мови та структури явищ традиційної культури, зокрема явищ фольклору. При цьому і специфічність власне традиційного розпізнається за співвіднесеністю зі властивостями типового, що дозволяє уявити весь ряд сформованих в області фольклору типологічно визначених художніх форм як своєрідну проекцію, загальний контур життєво важливих у культурній традиції смислів, значень, способів реалізації нормативних зв'язків, відносин із навколишнім середовищем та обставинами необхідної діяльності. Більше того, характер типового виявляє особливості кола розпізнавальних ознак даної фольклорної традиції в цілому, окремих її видів та жанрів.

По суті, сутність кожної окремо взятої культурної традиції можна описати, спираючись на притаманні їй факти типового [3, с. 297]. Справді, всі змістовні, формальні, структурні та функціональні рівні, приміром, мовної природи (морфологічний, граматичний, лексичний, синтаксичний та інші) кожного виділеного у традиційній культурі явища фольклорного чи фольклорно-етнографічного текстового порядку, виявляють ознаки типового. Але типове як провідний початок побудови фольклорного зразку певного значення саме і формує систему «генерального коду» реалізації способів трансляції, утримання дійової сили культурної традиції.

Таким чином, в умовах традиційної культури, у тому числі і у фольклорі, ознаки функціонально визначеної стійкості, сталості властивостей та якостей, закономірно обумовленої повторюваності, які утворюють поняття типового, проявляються не лише у системі засобів виразності, але охоплюють рівні вищого порядку. Типове пов'язує понятійно-семантичну сторону фольклорно-етнографічного зразка – «заданість» образно-смислового змісту, а також відзначає і впорядкованість осмисленого,

висловлювання та сприйняття. Інакше висловлюючись, типове служить втіленню принципів традиційності не лише в якості «інструментального» початку, а й фіксує знаково-сенсовий характер, особливим чином та особливими засобами організованої події. Саме в сфері зв'язків змістовного, смислового та виразного початків вибудовується ієрархічна супідрядність стійких груп або окремих видів засобів вираження, де властивостями типового відзначено основні за значенням у даному контексті елементи, що займають місце провідних формотворчих і сенсонесучих засобів.

Граничний ступінь узагальнення змістовної та знаково-виразної сторін того чи іншого явища фольклору знаходить втілення на особливому рівні формульного, символічного порядку, на якому самостійні комплекси системи (вербальної, музичної, хореографічної, образотворчої, акціональної та інших), елементи структури у сукупності своїх властивостей, призначення, функцій, підкоряючись нормам типового, перебувають у прямому зв'язку з образно-смісловим змістом. Вони і виступають як знаки-символи: поетичні формули, ритмо-формули, наспіви-формули, символіка хореографічного орнаменту тощо. На цій основі традиційна свідомість природним чином утримує на ефективному рівні життєво важливі сенси, методи передачі і норми сприйняття – всю повноту історично сформованого досвіду культури [27].

Знаковий характер типових (виділених ознаками типового) засобів формоутворення, специфічність їх жанрово певної приналежності, образно-тематичної складової, які безпосередньо фіксують смисловий зміст та призначення фольклорно-етнографічного компоненту, припускають важливу можливість ідеографічної розшифровки кожного типологічно виділеного елемента. Ідеографічний аспект, опис та угруповання смислів та значень типових елементів змісту, структури, функцій окремих фактів фольклору, дозволяють розкрити глибинні основи народної традиційної культури, історичну еволюцію її видів та форм, що вирішує, у перспективі, низку

проблем науково обґрунтованого пояснення феноменальності самої природи фольклору, його особливостей та закономірностей.

Звідси випливає, що і, власне, поняття типу у фольклорі як конкретної форми реалізації властивостей типового характеризує деяку репрезентативну даність життєво важливого змісту, мислимого в межах максимально необхідної та достатньої засобами вираження збірно-узагальненої «одиниці». Практично поняття «тип» у традиційній культурі прикладено до кожного прояву усвідомленого за призначенням, внутрішньо структурованого, функціонально визначеного виразу до всіх компонентів системи фольклорно-етнографічного компоненту, де виявляють себе властивості типового [1, с.58].

Концептуально важливим у вирішенні проблем типології фольклору виявляється погляд на співвідношення понять «тип» та «варіант». Ключова характеристика традиційності («сприйняття – відтворення»), встановлюючи головну ознаку типового (упорядкованої «універсальної повторюваності»), реалізується у мінливих обставинах. Природний та об'єктивний процес еволюції форм традиційної культури, що спостерігається, зокрема, у варіативності елементів системи виразних засобів та змісту явищ фольклору, регулюється в рамках складних відносин закономірного, обов'язкового та адаптивного, прийняттого на рівні достатнього, що відповідає нормативному порядку «відтворення - сприйняття - повторення» основного сенсу [1, с. 36].

Можна сказати, що «тип» є сформована у визначених за місцем, часом, образом дії обставин, конкретна за змістом, засобами, способами та формами вираження сутність, яка стійко відтворюється через свою вихідну життєво-смыслову необхідність. Тоді як «варіант» є адаптація типового в інших умовах та обставинах реалізації. Проблема в цьому випадку полягає в тому, який саме з типологічно значущих елементів, які із сторін системи даного факту та якою мірою видозмінюються і набувають іншу за характером змісту знакову форму.

Критерієм типового тут стає межа можливих змін, «поріг варіативності», за яким виникають смислові та, відповідно, структурні трансформації (фольклорно-етнографічного, власне фольклорного, а також – поетичного, музичного, хореографічного). У цьому випадку ми розглядаємо вже не варіант, а іншу експозицію ознак типового в характеристиці фольклорного зразка – окремого елемента або форми в цілому, що свідчить про закономірності еволюції та виникнення явищ нового типу.

Як було зазначено, типове – неодмінно повторюване у нескінченному ряду варіантів – завжди зберігає родові зв'язки з початковим сенсом і сприймається у своєму значенні, тоді як за «порогом варіативності» формуються нові теми, сюжети, засоби, прийоми і форми викладу, характер їх системних зв'язків, тобто утворюється інший за змістом та предметним змістом, самостійний у типологічному відношенні зразок.

Логіка відносин типового та варіативного, обумовлена характером закономірностей традиційності форм існування системи народної художньої культури вказує на те, що кожен факт фольклору виявляє і тенденції консервативності – сліди глибинних витоків основного змісту та засобів мови вираження, і водночас – риси процесуальності, риси історичного розвитку. При цьому у своїй історичній динаміці типологічність явищ фольклору характеризує найбільш інерційну складову самого культурного процесу, усвідомленої діяльності, яка постійно відтворює природний зміст і значення форм, засобів та способів збереження та передачі минулого досвіду [7, с. 81].

У галузі народної традиційної культури факти типового не лише зумовлені їх безпосередніми зв'язками з цілепокладанням, обставинами виникнення, практичним значенням, а й, що особливо важливо при описі явищ фольклору, беруть початок, зберігають у часі, встановлюють норми загальноприйнятих у цій етнокультурної традиції реакцій на ті чи інші події життя. При цьому основу стереотипів складають критерії образного, емоційно забарвленого бачення, сприйняття та пояснення світу, спочатку властивого людині міфопоетичної свідомості. У той же час факти

варіативності, які реалізують принципи типового, свідчать про життєздатність, формотворчу силу традиційного в інших, мінливих історико-культурних обставинах, утворюючи за межею порога варіативності перспективу еволюції стійких форм традиційної культури. Однак лише на основі принципів традиційності разом із реалізацією нових (за обставин виникнення) життєвих інтересів та можливостей вираження складаються умови формування типологічно самостійних ознак як на рівні змістовних, функціонально специфічних елементів окремого компонента, так і на рівні всього текстового комплексу явищ у ряду одного жанру чи жанрової системи [8]. Тобто, варіативність як процес еволюції та трансформації явищ фольклору в природних умовах розвитку народних традицій сприяє розростанню, ускладненню системи в цілому, що багато в чому визначає її життєздатність.

Отже, фольклор є основою культури сучасного суспільства. Він зберігає в собі найважливіші етнічні властивості, якості та втілюється у певній системі видів та форм. Водночас фольклор є проявом етнічної свідомості, адже він охоплює усі сфери історичного життя етносу та зберігає прикмети різних етапів його еволюції. Зміст та функції фольклору виникають у процесі необхідного та постійного відтворення в історичному часі за законами традиційності досвіду культури, закріпленого колективною свідомістю в образно опосередкованих формах на основі засобів та способів мови художнього вираження. Важливим для вивчення фольклору в контексті культурної традиції є фольклорно-етнографічні зразки як певні функціонально-змістовні та композиційно закінчені фрагменти народної традиційної культури, сутність яких тією чи іншою мірою передається художніми засобами вираження. У фольклорному зразку в художній формі на основі різних засобів – словесних, музичних, образотворчих – багаторазово дублюється, доповнюється та посилюється певний провідний смисловий початок, що має своє призначення.

1.2. Вивчення фольклору у працях вітчизняних науковців

Вчені говорять про певну «методологічну розгубленість», що характерна для сучасної української фольклористики, і властива й науці у різних її національних проявах, і сучасній світовій фольклористиці загалом [6]. Певною мірою цей стан симптоматичний і навіть продуктивний, тому що віщує можливість реального прориву в майбутньому. Тому нинішній етап є дуже відповідальним, а розмова про проблеми вивчення фольклору – сучасною. Водночас зазначена думка – лише одна з можливих інтерпретацій сучасного стану та проблем методології української фольклористики.

Крім загальних тенденцій розвитку та питань, що при цьому виникають, фольклористикам різних країн властиві специфічні проблеми, що відображають їхній історичний шлях та конкретні обставини нинішнього моменту: від пошуку власного баєння проблеми до спроби прокласти нові шляхи у відповідь на своєрідну кризу наукового знання та вирватися за межі старої системи.

Своєрідний знак рівності між ідеологією та обраною методологією дослідження не тільки згубно впливав на розвиток науки з часів «критики буржуазної методології», а й виявився надзвичайно життєздатним. Теорія примітивної трактовки відображення стала ґрунтом, що виростив «ідейно-тематичний» аналіз творів, пояснювальну, а в кінцевому підсумку і просто описову спрямованість досліджень. Сліди цих домінант досі відчутні у сучасній українській науці. А ідеї та пропозиції, народжені в лоні «чужоземних» фольклористик, часом незаслужено приймаються досить ворожо; методологічні рішення та новації наївно, хоч і дуже завзято, трактуються як результат того, що фольклорна традиція в країнах Заходу і в США прийшла в занепад і фольклористам просто нема чого вивчати [6]. Такі думки зустрічаються доволі часто.

Щоб продемонструвати, в яких умовах формувалися певні тенденції у вирішенні проблем методології фольклористики, звернемося до цитати з

редакційної статті, яка передувала закриттю видання «Етнографічний вісник», замість якого передбачався випуск нового, заснованого «на принципах марксистсько-ленінської науки»: «Етнографічна Комісія ВУАН рішуче пориває зі старими традиціями етнографічної науки, з пережитками народницької концепції, засуджуючи в той же час формальну, буржуазну етнографію у всіх її модифікаціях (порівняльна, культурно-історична та інші школи), відкидаючи буржуазні соціологічні школи (Дюркгейм, Леві-Брюль та їх послідовники) інакомислячих, вивели українську науку з європейського русла і значно обмежили методологічні пошуки: спроби подолати цю штучно зведену перепону в ХХ столітті, не могли увінчатися успіхом через ізолюваність від багатьох найважливіших тенденцій світової науки [7, с. 42-52].

У сучасному динамічному світі звернення до таких давніх часів може здатися не лише зайвим, а й позбавленим сенсу. Однак у науці, як в жодній іншій сфері, важливим є не тільки сміливий пошук і «перерва поступовості», а й наступність, що дає ґрунт для появи шкіл, для переживання старого та появи нового. Той стрес, який зазнала фольклористика у першій третині ХХ ст. виявився дуже згубним для неї. Зокрема, йдеться про формування в народознавстві антропоцентричних тенденцій, застосування соціологічних методів і методик та багатьох інших плідних пропозицій, розвиток яких нині починається ніби з чистого аркуша, хоча в українській науці мало потужні паростки з'явилися вже на початку минулого сторіччя.

Практично усі фольклористи, що залишилися живими після репресій, об'єдналися у своїх методологічних преференціях навколо історичного вивчення фольклору, сконцентрували свої пошуки у порівняльній перспективі, переважно аналізуючи процеси взаємовпливу, обміну сюжетами, образами тощо.

Багато запропонованих та переосмислених колегами з інших країн методологічних пропозицій залишилися, таким чином, практично незатребуваними у вітчизняній фольклористиці, навіть у тому випадку, коли

їхні витoki не були їй чужі. Так сталося з формальними, структурними, генетичними, типологічними, контекстуальними дослідженнями. Щасливим винятком стали надзвичайно плідні типологічні дослідження фольклористів-музикознавців Ф. Колесси, К. Квітки, С. Грици та ін. [7 – 9; 26; 29; 30]). Власне, повернення до досвіду вітчизняної науки та збагачення її ідеями зарубіжних колег сталося з великим запізненням.

Знаковою є і відсутність фольклористичних дискусій, присвячених проблемам методології дослідження в цілому та окремим проблемам, що мають методологічне значення, зокрема. Чи не єдиним винятком є проблема історизму фольклору, яка тривалий час дискутувалася у радянській фольклористиці і досі продовжує викликати дискусії. Достатньо прямолінійного ототожнення фольклорних сюжетів і мотивів з історичними подіями автори протиставляють думку про специфічні форми відображення історії фольклором, відмінних від безпосереднього, більш менш точного, відображення історичних подій у фольклорному зразку, оскільки вони підпорядковуються законам фольклорного мислення. Ця позиція, на думку багатьох науковців, доволі слушна, і все частіше отримує чудові підтвердження у конкретних дослідженнях, зокрема, приміром, українських дум.

Доволі плідні тенденції, названі свого часу Кліффордом Гірцем «рефігурацією соціальної думки» [9, с. 295], також опинилися поза орбітою українського народознавства. Тим часом, збагачення методології знахідками у суміжних галузях, виявилось суттєвим для зарубіжної науки, зокрема для процесу її антропологізації, що так активно формує нову методологічну парадигму в сучасних дослідженнях [3, с. 241]. Джерелом таких ідей є традиції, закладені на рубежі XIX - XX ст. українськими вченими, а також пропозиції закордонних колег, підтримані наприкінці XX ст.

Представники молодого і середнього покоління дослідників, які обрали шлях освоєння ідей світової фольклористики, наполегливо вивчають численні фольклорні зразки. А на методологічному ґрунті, закладеному в

таких складних обставинах, починає розвиватися методологічний плюралізм української науки. Надзвичайно важливо отримати можливість вибору, використання належного інструментарію для вирішення тих чи інших питань. У цьому плані показово, що саме покоління фольклористів, що прийшло у науку у 1990-х рр., звернулося до осмислення досвіду зарубіжної науки [5, с. 34] та, що ще суттєвіше, – до його освоєння.

В останні десятиліття спецвипуски журналів «Народна творчість та етнографія» (з 2011 р. – «Народна творчість та етнологія») та «Народознавчі зошити» публікують огляди зарубіжної науки та переклади робіт дослідників Франції, Македонії, Білорусії, Канади, Сербії, США, Канади, а часом і відбирають публікації тих досліджень, які стали програмними для формування нових методологічних бачень [6]. Тому нерідко видавці задовольняються перекладами широко відомих досліджень, чи останніми роботами колег з інших країн, залишаючи читачам свободу самостійного пошуку ключових питань та концептуальних точок. У цьому плані виграють ті добірки, які представляють погляд на сучасний стан науки «зсередини» або ж, навпаки, ретельно відібрані публікації, що репрезентували, стали знаковими для методологічної переорієнтації досліджень. Здійснення цієї роботи потребує глибокого розуміння ситуації у світовій науці та усвідомлення нагальних проблем вітчизняної науки. Тільки тоді такі публікації сприятимуть просуванню вперед.

Збагачення інструментарію останнім часом набуло потужного імпульсу з боку видавців. Створення нових видавництв (зокрема, таких, як «Дулібі», яке з'явилося нещодавно та нарощує творчу активність завдяки зусиллям М. Гримича та орієнтоване переважно на сучасні в теоретичному плані дослідження), – на нашу думку, доволі перспективне починання. Звернімо увагу лише на публікації останніх років, які активно вводять у наукову сферу гендерні та соціальні, вікові методики дослідження, аналіз різних субкультур та інші, допоки малоосвоєні і в методологічному, і в практичному відношенні питання, що розглядаються в антропологічній перспективі.

Інтерес до історіографії вивчення фольклору певним чином безпосередньо пов'язаний із зміною поколінь у науці. Методологічна зацікавленість молоді, яка не задовольняється теоретичною одноманітністю, що панувала в науці упродовж майже усього минулого століття, отримує втілення в оглядах та теоретико-методологічних працях [3, с. 250].

Ще більш втішним фактом є реалізація нових для української фольклористики методологічних пошуків у конкретних роботах. Саме успішне застосування надає легітимності теоретичним доктринам. У цьому плані показовим є вихід дослідницьких інтересів за межі кола традиційних жанрів та вторгнення у сферу живого фольклорного процесу. Для цього українській науці довелося подолати «інерцію небачення», яка, за висловом Р.Кирчіва, була властива їй при вивченні сучасності [27, с. 98]. В даному випадку важливо те, що в поле зору дослідників потрапляють не тільки жанри, що існували в минулому, а й нові прояви фольклорної традиції. Під час розгляду з певних методологічних позицій вони виявляють чіткі сліди фольклорності. В останні роки ці явища активно досліджують чимало вчених – М. Красіков, М. Лисюк, Є. Чебанюк, І. Головахі-Хікс та ін.

На цьому питанні слід зупинитися дещо докладніше, оскільки через свою дискусійність воно вимагає пояснень. Відзначимо відразу, що в даному випадку ми говоримо не про ідеологічні вилучення з фольклорного репертуару, які просто не були предметом дослідження з причин, далеких від науки, але таких, що болісно відбивалися на долях самих дослідників, - приміром, політичний чи еротичний фольклор. І термін, і саме явище в українській науці приймаються далеко не однозначно. Поряд із численними публікаціями та електронними ресурсами, де обговорюється ця проблема та публікуються записи текстів, існує тенденція заперечення як терміна, так і розуміння суті процесу. Зокрема, М. Дмитренко у доповіді «Фольклор. Постфольклор. Що далі? (Або ще раз про специфіку фольклору)» на одній із конференцій взагалі виступив проти необхідності запровадження терміну «фольклор» [15].

Сучасний фольклор при всіх його зовнішніх відмінностях має базові характеристики усної традиції. Введення терміну, на наш погляд, привернуто увагу саме до методологічного аспекту даної проблеми, який представляється вельми інтригуючим і гідним теоретичних роздумів.

Наукові установки, що формують уявлення про предмет фольклору та його відмітні ознаки, відіграють значну роль в осмисленні природи та перспектив розвитку фольклору. Нерідко відсутність тієї чи іншої з цих ознак (наприклад, усності, колективності чи анонімності, традиційності, варіативності) є підставою для заперечення приналежності того чи іншого явища до фольклору. Загалом обговоренню цього питання присвячено безліч оглядів. Зауважимо, проте, що зміна методологічних установок може мати вирішальне значення. Так, наприклад, відмова дослідників від уявлень про домінування естетичних критеріїв та привернення їх уваги до комунікативних, соціальних, адаптивних та ін. функцій, які відіграють все більш істотну роль у функціонуванні фольклорних та постфольклорних форм, здатне змінити не тільки ракурс розгляду, але й розуміння перспектив розвитку традиції [5, с. 36].

Звернімо увагу ще на один аспект, який представляє, на наш погляд, особливий інтерес для осмислення природи сучасних процесів в усній традиції та визначення специфіки їхнього аналізу. Цілком очевидно, що при обговоренні сучасного фольклору фокус інтересу переміщається на явища, які мало цікавили досі фольклористів. Іноді вони просто не надавали суттєвого значення думкам попередників, висловленим ще у ХІХ ст. Йдеться про увагу до традиційної комунікації у природних умовах, на яку свого часу звертали увагу такі чудові знавці та носії фольклору, як Тарас Шевченко та Іван Франко. Їх приналежність до літературного середовища стала перешкодою у тому, щоб оцінити красу повсякденного спілкування селян, його інформативність як джерела знання про виконавців, усну традицію і народ загалом. Т. Шевченко закликав прислухатися до повсякденних розмов

селян, які ведуться ними «шапок не знімаючи», а І. Франко серед інших проблем звертав увагу на «безпрограмні» селянські бесіди [19].

Дедалі частіше предметом новітніх досліджень, багато з їх готуються до друку, але вже потужно прозвучали у доповідях на конференціях, стають об'єкти, які раніше не включалися в орбіту фольклору. Причиною того, що раніше вони не привертали уваги збирачів, є не лише їх несподівана поява в усній традиції (як, наприклад, організована багато в чому за її законами письмова комунікація в Інтернеті). Багато явищ, які давно функціонують у повсякденному спілкуванні і мають фольклорні характеристики, раніше просто не сприймалися як фольклорні. До них відносяться, приміром, «народні оповідання», досліджені С. Мишанич рубежі 80-х років ХХ ст. і поставлені автором на маргінес фольклору [35] та ін.

Зважаючи на необхідність широких дискусій та теоретичного узагальнення методологічних проблем у спеціальних дослідженнях, для української фольклористики характерне практичне втілення нових ідей у конкретних дослідженнях та збиральній практиці. Затвердження різних шкіл та напрямів, розмаїття методів та методик, поява нових або удосконалення відкинутих у свій час методологічних пропозицій та повернення до цих ідей з позицій сучасності, збагачення дослідницьких можливостей завдяки застосуванню не лише пояснювальної, а й інтерпретаційної науки – риси сучасного української фольклористиці. Вона активно намагається вийти з числа другорядних та відвоювати своє особливе місце. Особливу роль в цьому здатне зіграти здобуття фольклористики і утвердження у ній антропоцентричних підходів, які не тільки збагачують науку, а й виводять її до рівня осмислення загальних закономірностей функціонування фольклору і роль фольклору у житті народу.

Важливими для нашого дослідження окрім загальнотеоретичних праць з історії, розвитку та особливостей українського фольклору, є праці, що висвітлюють регіональні аспекти народної творчості. Найперше варто сказати про праці відомого рівненського фольклориста-практика, збирача

народної творчості, художнього керівника Етнокультурного центру Рівненського Палацу дітей та молоді В. Ковальчука, який вже кілька десятиліть очолює центр. У своїх роботах В. Ковальчук представляє зразки етнокультурної спадщини Рівненського Полісся, які митець збирав упродовж багатьох років у комплексних наукових експедиціях Рівненського фольклорно-етнографічного товариства та зреалізував зібрані матеріали у діяльності свого колективу [16; 17; 28].

Отже, вивченню фольклору властиві специфічні риси, що відображають історичний шлях та конкретні обставини певного моменту. Тенденції у вирішенні проблем методології фольклористики формувалися у складних умовах, де існували і старі традиції етнографічної науки, і пережитки народницької концепції, і формально буржуазна етнографія у різних її модифікаціях тощо. Сучасні фольклористи, котрі об'єдналися у своїх методологічних преференціях навколо історичного вивчення фольклору, сконцентрували свої пошуки у порівняльній перспективі, переважно аналізуючи процеси взаємовпливу, обміну сюжетами, образами народної творчості. Почали з'являтися нові дослідження та інтерес з боку видавців, що певним чином пов'язаний із зміною поколінь у науці. Важливим фактом для вітчизняної фольклористики є вихід дослідницьких інтересів за межі кола традиційних жанрів та своєрідне «вторгнення» у сферу живого фольклорного процесу: в поле зору дослідників активно почали потрапляти не тільки жанри, що існували в минулому, а й нові прояви усної традиції. Для української фольклористики характерним стало практичне втілення нових ідей у конкретних дослідженнях та збиральній практиці, зокрема у регіональному ключі, про що йтиметься у наступному розділі нашої роботи.

РОЗДІЛ 2. ФОЛЬКЛОРНІ ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ РІВНЕНЩИНИ

2.1. Жанрово-видові особливості фольклору Рівненщини у творчості фольклорних колективів

Фольклор – це інтегративна і відкрита жанрова система, і зрозуміти його особливий та багатий світ можна, усвідомивши єдність і взаємозв'язок образів, мотивів і сюжетів – усіх частин системи. Фольклор як система дає змогу людям розуміти й орієнтуватися в навколишньому світі, про це свідчить збереження таких традицій, як родинні та календарні обряди, фольклорні записи.

Дослідники зазначають, що жанр фольклору – це група творів, пов'язаних спільною поетичною системою, побутовим призначенням, формою виконання. За іншим визначенням – це тип форми (приміром, мовної, музичної, хореографічної тощо), що склався в народному житті та пов'язаний із повторенням певних елементів змісту. Питання про жанр пов'язане з питанням «виконавець-аудиторія» (або ж «письменник-читач» у писемному варіанті). Фольклорні жанри не живуть ізольовано, а розвиваються у тісному взаємозв'язку. Найпоширенішими жанрами фольклору у світі є міфи, обрядові пісні, казки, приказки, прислів'я, перекази, балади та ін.

Існують різні класифікації фольклорного матеріалу, вони ґрунтуються на різних критеріях та аспектах, таких як лінгвістичний, етнографічний, музикознавчий, хореографічний, регіональний. Найпоширенішою є жанрова класифікація, поділ фольклорного матеріалу на обрядовий і необрядовий.

В усному фольклорі зазвичай розглядають такі жанри, як лірика, епос, драма. Фольклор також можна поділити на поетичний, прозовий і драматичний. Прозовий фольклор представлений казками, легендами, епосами, оповіданнями, проповідями. Поетичний фольклор охоплює пісні, голосіння, роздуми, епоси, прислів'я, каламбури, привітання, прокльони, побажання, афоризми, і може бути описаний як паремічний жанр, який

метафорично відображає найсуттєвіші аспекти екологічних, соціальних і сімейних зв'язків. Пісні можна поділити на трудові, колядки, шедрівки, веснянки, купальські, петрівчанські пісні, обжинкові, весільні пісні, ігри, хороводи тощо. Епічний жанр включає думи, балади та історичні пісні [59, с. 96].

Кожен жанр фольклору має певні характеристики. Зокрема, думи, історичні та соціальні пісні мають соціально-громадське звучання, а ліричні любовні пісні та балади – яскраво виражений емоційний характер. Головний герой ліричної пісні, зазвичай, перебуває поза оповіданням і говорить у вигляді монологу. Дія відбувається або в теперішньому моменті, або в минулому, або в майбутньому. А от думи, історичні пісні, балади, солдатські пісні, пісні рекрутів і найманців, навпаки – часто об'єднують кілька часових періодів. Це дає змогу слухачеві уявити собі зміну подій, настроїв і переживань персонажів. Для фольклорного жанру характерна римована схема народних пісень, тобто рими розташовані в певному порядку (приміром, перехресна рима - abab, суміжна рима - aabb, кругова рима - abba, внутрішня рима - abbaam) [59, с. 95-100].

Усі ці та інші аспекти фольклору були предметом вивчення багатьох фольклористів, науковців і краєзнавців. Існують також установи, які вивчають, зберігають і популяризують народну творчість. У Рівненській області це, насамперед, Рівненський обласний центр народної творчості (РОЦНТ).

Рівненська область є активним культурним центром України. Основою культурного розвитку цього яскравого і характерного регіону є його цінна історико-культурна спадщина, представлена творчістю численних фольклорних колективів, збирачів фольклору, науковців, котрі вивчають народну творчість. Основним майданчиком, де зосереджується організаційна діяльність, що стосується сфери фольклору, безперечно, є Рівненський обласний центр народної творчості [18]. Центр має давню історію: він був заснований у грудні 1939 року як «Будинок обласної

народної творчості», а з травня 1979 року отримав назву «Науково-методичний центр народної творчості та культурно-просвітницької діяльності».

За більше, ніж 80 років своєї роботи центр змінював свої назви, однак суть його діяльності завжди залишалася незмінною: збереження традиційної української культури, збагачення змісту дозвілля в різноманітних закладах культури клубного типу Рівненської області, підтримка народних талантів – митців, збирачів фольклору, фольклорних колективів.

Упродовж років фуецінування основними завданнями та напрямками діяльності Обласного центру народної творчості було вдосконалення роботи районних будинків культури з організаційно-методичної роботи, зокрема, керівництво клубною культурно-дозвіллевою діяльністю, розвиток самодіяльної творчості та покращення роботи аматорських організацій та колективів, збереження народної творчості та відродження й запровадження народних традицій, свят, обрядів, підвищення фахового рівня працівників культурно-дозвіллевой сфери, розвиток аматорського мистецтва, підвищення рівня знань та професійної підготовки працівників культурно-дозвіллевой галузі [18; 65].

Упродовж своєї історії РОЦНТ проживав різні часи: бували періоди економічних та фінансових труднощів, зокрема після здобуття Україною незалежності. Однак Рівненський обласний центр народної творчості у співпраці з основними культурними осередками області відшукував можливості для інтелектуального й духовного розвитку усім відвідувачам сільських і районних об'єднань, а також народним і самодіяльним артистам усіх видів і жанрів, зберігаючи фольклорні здобутки регіону.

РОЦНТ був ініціатором багатьох фольклорних мистецьких та культурних заходів, серед яких варто назвати Міжнародний дитячий фольклорний фестиваль «У мішок загорнутий...», Всеукраїнський фестиваль козацької пісні, присвячений битві під Берестеком «Вставай, козацька слава!», Всеукраїнський дитячий фестиваль патріотичної пісні «Не помре, не

загине моя козацька слава», Обласний фестиваль революційної пісні «Ніч повстання», Обласний фестиваль пам'яті Івана Кухарця - хоровий конкурс «Пісня - моя доля» та ін. За підтримки Центру відроджені та проводяться в багатьох регіонах області щорічні народні свята: до свята Св. Миколи, Різдва, Богоявлення, Трійці, Івана Купали, Покрови та інші.

Особливо цінними та важливими задля збереження народних звичаїв та традицій регіону є фольклорно-етнографічні комплексні експедиції з вивчення фольклору Рівненського Полісся, що організовуються РОЦНТ останніми десятиліттями. Важливою є співпраця з Національною академією управління культури і мистецтв, спільно з якою РОЦНТ зініціював, приміром, міжрегіональний семінар для працівників культури з Волинської, Хмельницької, Житомирської та Рівненської областей, де серед інших розглядалися питання збереження та популяризації українського фольклору.

РОЦНТ прагне застосовувати інноваційні методи у сфері культури та дозвілля, надає методичну та практичну допомогу органам місцевого самоврядування у підготовці та організації культурних заходів, у тому числі й фольклорних, провадить інформаційно-видавничу діяльність, сприяє відродженню та збереженню народного мистецтва, фольклору та ремесел, підтримує приватних митців тощо.

Досліджуючи фольклорні практики сучасної Рівненщини, варто окреслити творчість фольклорних колективів, які вирізняються жанрово-видовою різноманітністю. Не претендуючи на вичерпність, окреслимо творчість деяких фольклорних колективів області – вокально-хорових, музично-оркестрових, хореографічних ансамблів.

Фольклорний ансамбль «Намисто» був заснований у селі Городок Рівненського району Рівненської області задля вивчення, збереження та популяризації поліського фольклору, звичаїв і обрядів. Нині ансамбль складається з близько десятка осіб, більшість з яких є працівниками культури - бібліотекарями, завідувачами сільських клубів та молодими людьми, які люблять українську народну музику. Ансамбль «Намисто» регулярно бере

участь у концертних програмах, районних оглядах, конкурсах, обласних і районних фестивалях, організовує виїзні концерти. У репертуарі ансамблю популярні народні пісні Рівненщини, поліські звичаї та обряди [53].

Фаховий рівень фольклорного ансамблю «Намисто» підвищується завдяки зусиллям його учасників та керівника: вони здійснюють експедиції до сіл Рівненщини, зустрічаються зі старожилами, записують поліські народні пісні для поповнення репертуару, і таким чином зберігають, розвивають і просувають автентичність народної культури. Учасники регулярно репетирують, працюють над правильною манерою виконання фольклору, аналізують зібрані матеріали та продовжують практикувати і просувати поліський музичий фольклор.

Зразковий самодіяльний фольклорно-автентичний ансамбль «Джерельце» був створений 1998 року у с. Кричильськ Сарненської міської ради. Нині до складу колективу, яким керує Н.Г.Бородавко, входять більше двадцяти місцевих мешканців різного віку. Колектив бере активну участь у всіх фестивалях, концертах і вечорах, що проводяться в сільському будинку культури та на районній сцені. За роки роботи колектив з великим успіхом брав участь у міжнародних фестивалях: «Древлянські джерела», «Котилася Торба». Ансамбль брав участь також районному фестивалі «Вертепна зірка» (м. Сарни, 2015-2018 рр.), II обласному відкритому етноекотивалі «Буца Папороть» (с. Буца, Здорбнівський район, 2018 р.), обласній мистецькій акції «Папороть» (м. Київ, Україна), обласній мистецькій акції «Мистецтво одного села» (Рівне, 2019) та ін. У програмі на телеканалі «Рівне 1» (2020 р.) гурт брав участь в обряді збору врожаю «Обжинкова каша».

До репертуару складу гурту входять унікальні весняні пісні («Адам кличе матір», «Про наше село», «Коли я стала солов'ємкою»), пісні врожаю («Ой, дівка пішла»), шлюбні пісні, пісні літнього циклу, колядки та щедрівки, хатні й побутові пісні, забавки та багато чого іншого. Також було представлено відеозаписи зимового збору «Вечорниці», фрагменти обряду

жнив, весняного обряду «Весна зелена, трава зелена» та обряду «Обзинкова каша» [53].

Фольклорний ансамбль «Блажівчанка» був створений 1992 року в селі Блажове, що у Рокитнівській громаді на Сарненщині, 2009 року колектив отримав звання «Народний самодіяльний колектив». Він є постійним учасником обласних та районних фестивалів і неодноразово нагороджувався дипломами та подячними грамотами обласного та районного відділів культури.

Репертуар колективу складається, здебільшого, з українських народних пісень, зокрема, поліських, звичаїв та обрядів, веснянок, купальських пісень, жнивних пісень, колядок, весільних обрядових пісень. Учасники колективу займаються збором, записом і вивченням місцевого фольклору та вдосконалюють свої виконавські навички [53].

Колектив «Серпанок» розпочав свою діяльність у 1991 році. Започаткований колектив поставив собі ціль зберегти пісні дідів -прадідів. Із часу створення колективу особлива увага приділяється фольклорно-пісенній спадщині, збереженню та популяризації звичаїв та обрядів рідного Дубровицького краю, тому учасниками колективу ведеться активна робота зі збору та популяризації народних пісень.

«Серпанок» є лауреатом міжнародного фольклорного фестивалю «Древлянські джерела», який проходив у м. Рівне та багаторазово нагороджувався цінними подарунками, державними відзнаками та подяками різного рівня. В доробку колективу є старовинний весільний обряд «Коровай» із поліського весілля. У цілому пісенний репертуар колективу складає понад сто п'ятдесят пісень. Склад колективу періодично доповнюється молодими учасниками, а основний склад, в основному, складають жінки літнього віку [53].

Як ми вже вказували, у Рівненській області процес популяризації музичного, пісенного і танцювального фольклору в останні десятиліття не

втрачає своєї динаміки, активно діють численні фольклорно-етнографічні колективи.

Центром розвитку фольклорно-етнографічних колективів можна назвати Центр народної культури «Веснянка», який функціонує в Палаці дітей та молоді міста Рівне (див. Додаток Г). Центр був створений 1983 року з метою виховання повноцінних творчих особистостей через вивчення історико-культурної спадщини свого краю, українців і світових культурних надбань; збереження, відродження та поширення етнокультурної спадщини Рівненського Полісся; координації зусиль міських і обласних організацій, закладів, творчих спілок та об'єднань; вивчення традиційної народної культури краю; проведення пошукових розвідок і дослідницьких робіт; виявлення й документування історико-культурних об'єктів; передачі, відродження, відтворення і відтворення традиційних народних традицій [28].

В Етнокультурному центрі діє кілька творчих осередків: фольклорний гурт «Веснянка», фольклорний гурт «Сільська музика», фольклорна лабораторія «Полісся». Фольклорний центр «Веснянка» заснував та організував Міжнародний молодіжний фестиваль традиційної народної культури «Древлянські джерела» в Рівному, який свого часу входив до календаря неурядових організацій IOV та CIOFF у співпраці з ЮНЕСКО.

Керує Етнокультурним центром Віктор Ковальчук – художній керівник Центру народної культури «Веснянка», заслужений працівник освіти України, заслужений діяч культури України, лауреат Всеукраїнської премії імені В. Гнатюка за охорону та збереження нематеріальної культурної спадщини.

Гурт «Веснянка» - це творча лабораторія, що займається вивченням, дослідженням, публікацією, виконанням і реконструкцією автентичного польського співу та гри на традиційних інструментах. Репертуар гурту включає в себе обрядові, побутові та некалендарні твори Рівненського Полісся, народні танці та інструментальні п'єси. Гурт носить оригінальні народні костюми початку-середини ХХ століття, зібрані під час фольклорних

експедицій. Фольклорний ансамбль «Веснянка» виступає з численними концертами для мешканців міста, області та багатьох інших регіонів України [28].

Окреме місце у фольклорі займає традиційна народна інструментальна музична культура, існують певні традиції інструментальної музики, а також цікавість становлять носії народної інструментальної музики. Відомо, що сфера поширення традиційної інструментальної музики загалом вужча, ніж вокальної. Низка етнографічних джерел свідчить про те, що в Поліському краї активно використовувалися довгі вівчарські сурми та роги [46].

Традиційна інструментальна музика в нашому регіоні, як і в інших історико-етнічних регіонах, широко представлена сольним і ансамблевим виконанням. Проте ансамблева гра була переважною формою традиційної інструментальної музичної культури. Традиційні фольклорні ансамблі можна розділити на дві основні групи

а) традиційні (регіональні) інструментальні у формі дуетів скрипки і сітки (пізніше замінені барабанами і цимбалами), і, меншою мірою, тріо з додаванням скрипок;

б) загальноєвропейські, що сформувалися внаслідок проникнення таких популярних інструментів, як кларнет, гармоніка та акордеон.

Інструментальні ансамблі брали безпосередню участь у багатьох церемоніях, найбільш важлива й обов'язкова роль їм відводилася на весіллях. Відомо, що до кінця ХХ століття ці музиканти були учасниками обрядів хрещення, календарно-обрядових подій (Різдво, Трійця). Крім того, інструментальна музика широко виконувалася на неритуальних заходах, на вечірках, зібраннях, а пізніше - на військових проводах і дівич-вечорах [26].

Музичний фольклор Рівненського краю завжди викликав інтерес дослідників, фольклористів, етномузикологів і широкого кола любителів народної культури. Упродовж століть ця територія вражала архаїчними реліквіями звичаїв, обрядів і високої пісенної культури, принесеними з давнини, які продовжують захоплювати слухачів і сьогодні [53].

Одним із продовжувачів традицій інструментального фольклору є етногурт «Сільська музика», заснований 2003 року. Членами колективу є керівники, педагоги та концертмейстери Центру народної культури «Веснянка» Палацу дітей та молоді м.Рівне, музиканти міста, фольклористи та випускники «Веснянки». Саме фольклор об'єднав людей, які палко виступають за відродження та популяризацію традиційної культури в регіоні.

Основними творчими завданнями гурту є передача традиційних виконавських прийомів, автентичного співу та збереження місцевих інструментальних традицій: унікальне явище поліської музично-інструментальної культури, що, на відміну від академічного інструментального виконавства, може мати ознаки примітивного, первісно-резонансного звучання та структурно складається з традиційних народних інструментів, на яких грають (ложки, флейти, цимбали). До репертуару гурту входять традиційної зразки інструментальної поліської музики. Репертуар гурту ґрунтується на матеріалах, записаних під час фольклорних експедицій по Рівненському Поліссі.

Етногурт «Сільська музика» не раз перемагав у кризіноманітних музичних конкурсах, брав участь у фестивалях. Минулого, 2022 року, було реалізовано спільний творчий проєкт Академічного музичного театру Рівненської області, студії «ОКО-про», фольклорної студії «Медіалаб» і телекомпанії «Підвал-ТВ». Творчість етногурту «Сільська музика» була представлена в Рівному як автентичний унікальний спадок Рівненського Полісся.

Іншим відомим фольклорним колективом у Рівному є народний музично-інструментальний гурт «Горина» (див. Додаток Д), заснований 1979 року. Цей гурт, який діє й сьогодні, займається вивченням, дослідженням і поширенням традиційної музики України і, зокрема, Рівненського Полісся. Він представляє фольклор Поліського регіону України та організовує різні програми залежно від календарного циклу. Концертний репертуар ансамблю постійно поповнюється новими композиціями та базується на місцевому

фольклорі, записаному керівниками та учасниками ансамблю під час власних фольклорних експедицій.

В колективі побутують різні форми колективного виконання (чоловічі та жіночі гурти, змішані, тріо, дуети, сольні та інструментальні гурти). Учасники ансамблю виконують поліські колядки, шедрівки, веснянки, купали, петрівці, пісні врожаю, фрагменти поліських традиційних шлюбних церемоній, побрядів, існі й молитви постових пісень, інструментальну музику та народні ігри, включаючи до своїх виступів унікальні танцювальні комбінації.

Одним з цікавих виступів гурту «Горина» був імпровізований концерт у Рівненському академічному обласному театрі ляльок навесні 2022 року. Він називався «Війна» і включав народні пісні з Рівненського Полісся. Цікавими є спільні творчі експерименти з іншими митцями краю. Так, в колаборації з майстернею «Медова свічка» «Горина» зорганізувала «Михайлівські вечорки», де глядачі насолоджувалися українськими фольклорними ліричними та іншими піснями.

Танцювальний фольклор Рівненщини представлений кількома колективами, серед яких – «Полісянка», український аматорський ансамбль танцю Рівненського міського будинку культури. Артистам «Полісянки» аплодували в Болгарії, Баварії, Словаччині, Хорватії, Угорщині, Туреччині, Польщі, Чехії, Португалії, Італії, Білорусі, Литві, Латвії, Канаді. Концертна програма «Полісянки» репрезентує широке розмаїття українського танцювального, музичного та пісенного фольклору, включно з фольклором Рівненської області. Такі танцювальні номери, як «Поліське привітання», «Дівчина Уляна», «Хустинка», «Вертівка» сповнені щедрого народного гумору і високопрофесійних хореографічних елементів.

У виступах «Полісянки» часто бере участь аматорський ансамбль народної музики «Наспів», першим керівником якого був композитор Борис Забута, заслужений діяч культури України. Своїми творчими успіхами

«Полісянка», безперечно, завдячує своїм керівникам, зокрема, заслуженому діячеві мистецтв України Віктору Марущаку.

Варто відзначити роботу ансамблю народного танцю «Дружба» Рівненського Палацу дітей та молоді (ПДМ), який уже понад 30 років представляє на сцені український танцювальний фольклор. Наталія Дзюбенко, художній керівник «Групи народної творчості» ансамблю народного танцю «Дружба» Палацу дітей та молоді міста Рівного, має численні відзнаки за багаторічну працю та високі професійні здобутки. Ансамбль народного танцю «Дружба» є лауреатом багатьох міжнародних фольклорних фестивалів і конкурсів [61].

Отже, фольклорні практики сучасної Рівненщини представлені творчістю фольклорних колективів, що характеризуються жанрово-видовим різноманіттям – лірикою, епосом, драмою. Рівненщина – регіон, що має потужну історико-культурну спадщину, представлену творчістю численних фольклорних колективів і збирачів фольклору. З метою збереження традиційної української культури, підтримки народних талантів – митців, збирачів фольклору, фольклорних колективіву обласному центрі функціонує Рівненський обласний центр народної творчості. Він ініціював та проводив, а також продовжує організовувати фольклорні мистецькі та культурні заходи та проекти, фольклорно-етнографічні комплексні експедиції з вивчення фольклору Рівненського Полісся. На території Рівненщини працюють численні фольклорні колективи – вокально-хорові, музично-оркестрові, хореографічні, серед яких «Веснянка», «Горина», «Сільська музика», «Полісянка», «Дружба» та інші, які упродовж років, а деякі колективи й десятиліть, збирають фольклорні зразки Рівненського Полісся, зберігаючи та популяризуючи місцеві етнотрадиції – унікальне явище української культури.

2.2. Фольклор у творчості митців Рівненщини

Вагомий внесок у збереження, відродження та популяризацію етнокультурної спадщини Рівненського Полісся внесли науковці, дослідники, краєзнавці, і, власне, носії фольклорних традицій – майстри та виконавці народної творчості. Окреслимо творчість деяких з них.

Відомим рівненським автором музичних композицій є Андрій Семенович Пастушенко, який окрім композиторської та педагогічної роботи провадив і фольклорну діяльність – він був викладачем Корнинської музичної школи та заснував зразковий фольклорний ансамбль «Устонька». Крім того, 1985 року було створено родинний ансамбль Пастушенків «Живограй», який активно виступав на рівненських сценах, брав участь у фольклорних конкурсах та фестивалях [42]. А.С. Пастушенко зробив значний внесок у вивчення музичного фольклору Рівненщини – інструментального та вокального фольклору. Результати його багаторічних досліджень втілилися в серії рукописів, що ґрунтуються на польових дослідженнях фольклору та музичних традицій Рівненської області [41].

Результати досліджень А.С. Пастушенка представлені у збірках: «Щедрівки та колядки» (1989, 26 с.), «Пісні українських січових стрільців» (1990, 56 с.), «Традиційні народні свята» (1990, 75 с.), «Різдвяні свята» (1991, 121 с.), «Весняні ігри й розваги» (1991, 95 с.), «Поліське весілля» (1991, 121 с.) та ін.

Провідною представницею автентичного сольного виконання вокального фольклору на Рівненщині є Уляна Петрівна Кот [Див. Додаток А], відома ткаля і співачка з Рівненського Полісся. Вона навчилася ткати «поліський серпанок» від матері Оксани Федорівни Придюк, і від неї ж перейняла кількасот пісень.

У.П.Кот народилася у 1936 році, в селищі Крупове Дубровицького району Рівненської області. Безперечно, її можна назвати однією із кращих знавців-хранительниць народної мудрості. Хороша пам'ять, висока

виконавська майстерність та імпровізаторський хист виконавиці сприяли процесові особливого зацікавлення ними широкого кола дослідників пісенного фольклору. У пам'яті сільської співачки зберігалися колоритні мотиви древніх мелодій з їх змістовними текстами та оригінальними мелодіями, що притаманні саме цій території. У.П.Кот фактично безпомилково відтворювала засвоєні від своїх предків усі відомі в цій місцевості жанри пісенного фольклору, а саме: календарно-обрядові, родинно-обрядові та інші фольклорні зразки. Точну кількість пісень у її репертуарі визначити складно, ця цифра вимірювалася сотнями.

Крупівська співачка створила фольклорний ансамбль «Берегиня» та деякий час керувала ним (тепер колективом керує Н.Рабчевська). Згодом виникла ідея передачі дітям духовних надбань українського народу. Так був сформований дитячий фольклорний гурт «Серпанок». У.П.Кот неодноразово запрошували на різноманітні творчі зустрічі зі студентами та митцями у Рівному, Києві. Так у 2000 році, у рамках регіонального конкурсу молодих виконавців «З народного джерела» У.П.Кот відвідала кафедру музичного фольклору Інституту мистецтв РДГУ. Про її творчий талант та вагомий внесок у збереження традиційного мистецтва поліського краю писали В. Скуратівський, С. Грица, В. Борисенко, С. Шевчук, Б. Малицька, В. Басараба, Б. Столярчук. Фольклорні записи виконання нею пісень здійснювали В. Павлюк, Р. Цапун, В. Ковальчук, К. Приймачук, Г. Орщук, Л. Гапон, К. Смаль [55;56].

Важливо, що цінна справа передачі фольклору із покоління у покоління продовжила онука співачки Вікторія Кот, котра опублікувала певну частину репертуару бабусі у своїх студентських випускних роботах, навчаючись у Рівненському державному гуманітарному університеті. Чимало записів від У.П.Кот зберігається у лабораторії кафедри музичного фольклору інституту мистецтв РДГУ та фондах Етнокультурного центру «Веснянка» Рівненського палацу дітей та молоді. Чималу кількість записаних пісень майстрині зберігає також Лабораторія музичної етнології міста Львова, численні записи з голосу

співачки опублікував український етномузиколог, фольклорист К.А. Смаль – він видав збірку із 1050 піснями виконавиці.

Зміцнення національно-культурної ідентичності є стратегічно важливою метою сучасної України. Досягнення цієї мети безпосередньо пов'язане із проведенням чіткої державної культурної політики, національно-культурним вихованням та освітою населення країни. У зв'язку з цим збереження та популяризація культурно-історичної спадщини, традиційного фольклору є одним із актуальних завдань, оскільки саме народна культура виступає етносоутворюючою складовою [10]. Зважаючи на це, на Рівненщині проходять фольклорні фестивалі, метою яких є збереження та розвиток різноманітних форм нематеріальної культурної спадщини народної творчості.

До прикладу, у селі Сварицевичі, що у Дубровицькій міській громаді Сарненського району Рівненщини, проходить обласний відкритий фестиваль народної творчості «Водіння Куста» [Див. Додаток 3]. Метою фестивалю є відродження та збереження багатотисячолітньої спадщини Поліського краю, народних звичаїв та обрядів, автентичного фольклору в піснях. «Водіння Куста» – це обряд, який відбувається у свято Трійці за традицією, що збереглася в селі Сварицевичі [16].

У цей день доросле населення йде до храму, а після служби на могили рідних приносять лепеху – «кличання» і оплакують померлих – так званими голосіннями. Молодь готує до свята «Кусту» – гурти дівчат, які ходитимуть від хати до хати з привітаннями та обрядовими «кустовими піснями». Обряд «Водіння Куста» триває три дні, беруть у ньому участь лише жінки та дівчата. Вони збираються у лісі і прикрашають «кличанням» найвродливішу поміж себе дівчину. За крайку затикають гілля широколистяних дерев, лепеху, а на голову одягають пишній вінок, сплетений з кленового листя, квітів.

Кустовий гурт обходить оселі і співає пісні, а наприкінці виголошує побажання: «Вийди, господарю, з нового покоя, винесь Кусту, хоч да пуд

золотого!», «Водимо Куста, щоб другого року дождати і поспівати...», «Щоб йшов дощ і всьо було зелене...».

Часто у фестивалі беруть участь династії мешканців регіону, так, приміром, кілька років у фестивалі брав участь народний аматорський ансамбль сім'ї Чудиновичів, учасники якого відтворили цей прадавній обряд. Народний аматорський родинний фольклорний ансамбль сім'ї Чудиновичів відноситься до будинку культури с. Сварицевичі. Сімейний ансамбль створений у 1971 році Марією Павлівною та Василем Петровичем. Першочергово до його складу входили семеро дочок та невістка. Колектив зберігає, популяризує і передає теперішньому поколінню обряд «Водіння Куста», здійснює вагомий внесок у збереження, відродження та популяризацію автентичних традицій, звичаїв, обрядів, аматорського мистецтва. В 2003 році колективу присвоєно звання Народного.

Родина Чудиновичів з покоління в покоління передає власну автентичність. Родина вирізняється також автентичними народними костюмами з елементами місцевого колориту, а це – сорочки, фартухи, корсети, оздоблені ручною вишивкою. Родина є носіями не лише духовної спадщини, а й матеріальної культури. Вони прядуть, тчуть, плетуть пояси, вишивають, бережуть традиції поліської кухні. Репертуар колективу – це колискові, колядки, щедрівки, веснянки, кустівські, купальські, петрівчані, жнивварські, косарські, весільні, родинно-побутові пісні – потужне джерело народної мудрості. Упродовж багатьох років з родиною Чудиновичів співпрацювали етнографи-фольклористи С.Шевчук, С.Кітова, В.Павлюк, М.Українець, Р.Пашкевич, В. Ковальчук, Л. Орел, В.Скуратівський.

Варто згадати фестиваль-конкурс «Встань, козацька славо! Засвіти знамена!», який користується популярністю завдяки виступам фольклорних колективів та окремих виконавців, демонструє найкращі фольклорні здобутки Рівненщини. Цей фестиваль-конкурс присвячено історії козацтва, яка була, є і буде для українського народу невичерпним джерелом, основою незламного патріотизму, безмежної жаги до свободи, боротьби за

незалежність, національне самоствердження та любові до рідної землі. Місцем проведення фестивалю став край на Рівненщині, відомий Берестецькою битвою 1651 року.

Важливим є внесок навчальних закладів у вивчення та популяризацію фольклору. Будучи студентом колишнього Рівненського інституту культури, Іван Сінельніков (нині – професор Київського університету культури й мистецтв, керівник відомого столичного гурту «Крालиця») разом із доцентом РДГУ Раїсою Цапун заснував у грудні 1986 року фольклорний ансамбль Рівненського державного гуманітарного університету «Джерело». Тоді в Рівному фольклорний рух лише набирив обертів, і новостворений фольклорний ансамбль «Джерело» на диво стрімко влився у цей процес і вже наприкінці 80-х років ХХ століття був одним із кращих в області. Раїса Володимирівна Цапун – відома в Україні непересічна фольклорна виконавиця, збирачка й хранителька народної творчості та народна майстриня – дотепер керує цим колективом [Див. Додаток Б].

У 2017 році ансамбль «Джерело» відзначив 30-ий день народження [Див. Додаток В]. Нині колектив пишається різножанровим репертуаром та не менш талановитими студентами. Випускники «Джерела» живуть у різних регіонах України й керують власними фольклорними колективами та множать народні традиції, популяризуючи народну пісню й автентичне виконавство, яке в кожному регіоні України має свій оригінальний стиль. Діяльність колективу «Джерело» - це, по-суті, музей народної пісні та особливостей автентичного співу. Традиції й обряди, які вже, на жаль, відходять разом із носіями народного мелосу, можна впізнавати за тим, як їх відтворила й артистично та яскраво передає наступним поколінням студентська молодь – учасники гурту «Джерело».

Метою гурту є дослідження, реконструкція та відтворення календарного, обрядового музичного фольклору Рівненського та Житомирського Полісся. Основу репертуару гурту складають пісні та календарні обряди, записані керівником та його студентами-фольклористами

у власних науково-дослідних експедиціях. Із весільного обряду відтворено «Коровай», «Вінкоплетини», «Розплітання коси», «Викуп молодої та пришивання квіток», «Ділення короваю», «Перезов». Серед календарно-обрядових звичаїв відтворено весняний обряд «Турмаса», веснянки та весняні ігри, гаївки, троїцький обряд «водіння Куста», купальський та жнивварський обряди, колядки та щедрівки, обряд «Поколядщина». Багато в репертуарі жартівливих, родинно-побутових та соціально-побутових пісень.

Фольклористи їздять у села в фольклорні експедиції, фіксують і вивчають фольклорний матеріал, а тоді вже у своєму виконавстві показують його широкому загалу. За більш ніж три десятиріччя своєї діяльності колектив має чимало відзнак та нагород: «Джерело» є лауреатом, дипломантом та володарем гран-прі численних всеукраїнських і міжнародних фольклорних фестивалів. За результатами творчої діяльності управлінням культури Рівненської облдержадміністрації та управлінням культури і туризму Рівненського міськвиконкому фольклорний ансамбль «Джерело» неодноразово нагороджувався відзнакою «Кращий фольклорний колектив»[3].

Р.В.Цапун неодноразово була ведучою на Міжнародних та Всеукраїнських фестивалях фольклору «Древлянські джерела» (1988, 2007), «Коляда» (2007 – 2008), «Різдвяні піснеспіви» (2006 – 2017), у різних концертах РДГУ, на сценах громади. Нею здійснено близько 100 одиниць фондових фольклорних записів, зафіксовано музичні фільми на Рівненській обласній державній телерадіокомпанії, зокрема «Поліські наспіви» (2001), «Любов мила» (2001), «Добрий вечір тобі, пане господарю» (2002), «Пісні рідного дому» (2005), «З піснею до матері» (2003), «Поколядщина у тітки Катерини» (2006), «Осінні долеспіви» (2012), «Почерк долі» (2013) та ін.

Мисткиня брала участь у більш ніж 25-ти літературно-мистецьких програмах Рівненської обласної ДТРК та у передачах радіоканалу «КУЛЬТУРА» Національної телерадіокомпанії України. Видала чимало навчально-методичних збірників з традиційного та гуртового співу, чотири з

яких рекомендовані Міністерством освіти як навчальні посібники («Співає «Джерело» (1997), «Народні обряди з репертуару гурту «Джерело», (2003), «Мелодії древнього Нобеля» (2003), «Сербинівське весілля» (2004), «Весілля у Сварицевичах» (2005), «Будичани. Традиційна спадщина» (2007)[56].Творча діяльність Р.В.иЦапун є важливою у царині розвитку фольклору Рівненщини.

Важливий внесок у розвиток фольклористики на Рівненщині зробив Василь Михайлович Павлюк – музикант, диригент, педагог, засновник фольклорного ансамблю «Горина» [Див. Додаток Д]. В.М. Павлюк народився 1941 року в Івано-Франківській області і вже змалечку мріяв стати музикантом. Навчався на диригентсько-хоровому відділенні Рівненського музичного училища, на музично-педагогічному факультеті Рівненського педагогічного інституту та в аспірантурі Київського інституту культури. Фольклор завжди цікавив В.М. Павлюка і 1979 він починає кервати народним хором, а згодом створює студентський фольклорний гурт із промовистою назвою «Горина» - так на території Рівненського Полісся називали червону нитку, якою вишивали рушники та вишиванки. Першими піснями у виконанні «Горини» були «Недільного ранку...» та весняна пісня «Ой, уже весна» в аранжуванні В.М. Павлюка, виконана в селі Заславія Рокитненського району Рівненської області, пізніше ці фольклорні зразки увійшли до збірки «Вітчизняні пісні».

Важливими були зустрічі учасників «Горини» з науковцями, дослідниками фольклору, фольклористами України. Так, незабутньою подією стала зустріч із науковцями Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Національної академії наук України. Вони щиро підтримали молодий гурт і запропонували представляти автентичний поліський музичний фольклор на міжнародній сцені. Так «Горина» почала гастролювати країнами Європи, гідно репрезентуючи автентичний український фольклор усьому світові.Цікаво, що В.М. Павлюк певний час працював керівником фольклорних гуртів у польських містечках, де

записував і переписував пісні Північного Підляшшя та допоміг створити там кілька нових фольклорні українські гурти.

Творча активність «Горини» помітно активізувалася завдяки участі в різноманітних виставках, концертах, фестивалях, конкурсах, презентаціях, тематичних вечорах (приміром, на «Вечорі літератури і фольклору», присвяченому 110-річчю від дня народження Гната Хоткевича та 90-річчю від дня народження його колеги, поета і перекладача Бориса Тена). Творчість «Горини» всіляк підтримував С.І. Шевчук, на той час керівник відділу фольклору Центру краєзнавства та методології, який з 1999 до 2017 року був директором Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

Традиційна діяльність «Горини» включає в себе концертні програми, що представляють різні фольклорні зразки Рівненського Полісся – сольним, дуетним, ансамблевим співом учасники колективу популяризують пісні календарного циклу (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, петрівчані, жнивні пісні Рівненського Полісся), демонструють фрагменти обрядів традиційного поліського весілля, «Водіння Куста», постові пісні та пісні-молитви, зразки інструментальної музики, народні ігри та танці.

Нині фольклорний ансамбль «Горина» - це творча лабораторія з більше, ніж 40-річною історією, де керівники та учасники продовжують досліджувати самотню традиційну культуру з метою збереження та популяризації найкращих її зразків. На вшанування видатної постаті В. Павлюка та його заслуг у створенні студентського фольклорного ансамблю «Горина», що упродовж кількох десятиліть був основним колективом музично-фольклорного відділення Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, було видано книжку «Доля, виткана горами». У праці зібрано спогади про митця і фольклориста його рідних, друзів, колишніх студентів і колег (Л. Марчук, Л. Січкарук, С. Шевчук, О. Мізерний, І. Киришок та ін.). Фольклористичні праці публікувалися в місцевих часописах Рівненщини, а рецензії й обробки народних пісень і

гімнів різних жанрів, зібрані під час різноманітних експедицій Рівненською областю.

Ще одним знаним фольклористом Рівненщини, ім'я якого відоме далеко за межами області, це уродженець Полісся Віктор Ковальчук. Свою першу етнографічну експедицію він здійснив ще 1988 року. Відтоді вивчення фольклору як частини історико-культурної спадщини регіону стало справою його життя. У результаті багаторічних зусиль він провів етнографічні дослідження в десятках населених пунктів Поліського регіону, опублікував серію книжок «Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся», випустив десятки компакт-дисків із поліським фольклором. В. Ковальчук пишається своєю колекцією українських костюмів кінця XIX - середини XX століття та предметів, пов'язаних з їх виготовленням, унікальною колекцією з понад 200 вишитих сорочок, а також колекцією українських сорочок кінця XIX - середини XX, зафіксованих свого часу на компакт-дисках. Чи не найбільше В. Ковальчук пишається також своїм ткацьким верстатом 1939 року – реліквією свого діда [16; 17].

Фольклорний ансамбль «Веснянка» - ще одне його досягнення [Див. Додаток Г]. Це один із трьох колективів, що входять до складу Центру народної культури «Веснянка». Ансамбль відомий своєю діяльністю в Україні та за кордоном, бо, за словами Віктора Ковальчука: «Веснянка - це найбільше щастя в його житті». Представникам Центру народної культури «Веснянка» особливо приємно, що діти та молодь беруть активну участь у вивченні історичної та культурної спадщини Рівненського Полісся.

В. Ковальчук вдзначений багатьма нагородами – однією з напочесніших є орден «За заслуги» III ступеня від Президента України. Фольклорист не має наміру зупинитися на досягнутому і сьогодні активно й плідно працює над новими програмами «Веснянки».

Відомим для рівнян є етномузикант Андрій Ляшук –лірник, дослідник, реконструктор, виконавець-популяризатор волинських і поліських народних інструментів та вокальної музики, організатор та активний учасник багатьох

фольклорних культурно-просвітницьких заходів. Також він – колекціонер народних інструментів, мультиінструменталіст.

Зацікавився фольклором і традиційною культурою Рівненщини музикант ще в часи навчання – коли був студентом Рівненського державного інституту культури. Тоді він уперше взяв участь у фольклорно-етнографічній експедиції селами Рівненського Полісся. У цей же час він експериментував з музикою, включивши традиційні народні духові інструменти до сучасної музики, і став одним із натхненників та авторів пісень студентського рок-гурту «ChantMoulin». Наприкінці 1990-х та на початку 2000-х років він часто співпрацювала з музикантами та вокалістами, які практикували традиційні методи співу. Так розпочалася співпраця з молодіжним фольклорним гуртом «Веснянка» Рівненського ПДМ, а 1997 року А. Ляшук став активним учасником фольклорного ансамблю «Сільська музика».

Продовжуючи досліджувати інструментальні традиції, А. Ляшук має колекцію народних інструментів, що постійно зростає, і вчиться грати на них. Його часто запрошують для виступів і концертів, він бере участь у фестивалях. Один з інструментів у розпорядженні Андрія - ліра на коліщатках, тож вивчення та наслідування традиції волинської ліри є одним із ключових напрямів його роботи. Як музикант, що грає набагато народних інструментах і добре розуміється на музичному фольклорі, А. Ляшука часто запрошують до участі в студійних записах і концертах багатьох творчих колективів, які виступають у стилях етно та фолк. Він співпрацював із гуртами «Полікарп», «Хорей Козацький», «Баламути» та ін. [53].

Музикант бере участь у різноманітних освітніх програмах і особисто організовує лекції, майстер-класи та гітарні семінари для дітей, студентів і ліристів-початківців. Відновлення традиції ліри - один з основних напрямів дослідницької та творчої роботи Андрія Ляшука. Його репертуар складається здебільшого з псалмів, канто, дум і балад, характерних для волинського та західно-поліського епосів. Пісенний репертуар музиканта включає

експедиційні записи останнього волинського лірника Івана Влащука із села Зарюта Старовишівського району Волинської області (пісні «Почаївської Богоматері», «Сирітка», «Полтавська сотня»), пісні, записані рекрутами-лірщиками із села Рівного Польського («Змій з Георгія», пісні із збірки «Лайла» Порфирія Демуцького («Георгію Змієві») тощо [57].

Андрій Ляшук - постійний учасник фестивалів і концертів кобзи та ліри: «Кобзарська Трійця» (Київ), «Лірова Пасха» (Львів), «Лірова Покрова у Львові», «Ліра Фест» (Львів). Як виконавець на лірі він часто запрошується на міжнародні фестивалі: FestiwalWszystkieMazurki Świata (Варшава, Польща), JarmarkJagiellońskiwLublinie (Люблін, Польща), Фестиваль української культури «Осінь у Підляшші», День швейцарсько-української культури (Ленцбург, Швейцарія), Концерт для української громади та студентського братства (Мюнхен, Німеччина) та ін.

Народні художні ремесла – невід'ємна частина традиційної народної культури, самобутній вид діяльності, пов'язаний із збереженням та розвитком методів ручної праці, успадкованих навичках художньої майстерності. Охорона, відродження, збереження і розвиток різних видів художніх промислів вимагають вирішення й належної державної підтримки в Україні та на Рівненщині, аби не спостерігалось згасання творчої ініціативи народних майстрів.

Відомо, що найбільш розвинутим ремеслом на Рівненщині було ткацтво, яке широко практикувалося у північних районах області (Рокитнівському, Дубровицькому, Зарічненському), де вирощували якісні сорти льону, з якого виготовляли унікальне серпанкове полотно. Ткацька традиція активно розвивалася на Поліссі навіть в період індустріального і технологічного прогресу, а одним із її символів є відома в регіонах постать Ганни Леончук, яка народилася і працювала на Володимиреччині. Дар ткацтва передався їй у спадок від матері та бабусі. Не завжди українська тематика в цьому напрямі мистецтва мала популярність, навіть більше – будь-яке поширення усього українського тривалий час всіляко гальмувалося.

Однак, дитяче захоплення, привите мамою та бабусею, переросло у справжню любов і справу усього життя: понад тридцять років жінка присвятила ткацтву [62].

Своєрідні сходинок мистецького росту майстрині позначені численними відзнаками, нагородами, подарунками та званням лауреата – не лише районних та обласних виставок, а й республіканських, а також колись – всесоюзних. Вона перша на Рівненщині отримала почесне звання «Заслужений майстер народної творчості Української РСР» у 1966 році.

На честь майстрині заснували обласну премію за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини, яка присуджується щороку, починаючи з 2012 року, фольклористам, етнографам та народним умільцям, які популяризують етнокультурну спадщину Рівненщини. Зауважимо, що майстриня розробила авторський геометричний орнамент килимів, виготовляла покривала, весільні рушники, серветки, народний одяг за поліськими мотивами. З творчістю Г. Леончук можна ознайомитися у фондах Володимирецького краєзнавчого музею, Рівненського обласного краєзнавчого музею, Київського музею українського народного мистецтва та Національного музею Народної архітектури та побуту НАН України [50; Див. Додаток К].

УРівному останніми роками активно популяризується місцеві прикладні ремесла. Так, в рамках Всеукраїнського мистецького проекту 2022 року відбулася культурна подія про давнє українське ремесло. За словами організаторів, в період війни відчуття власної культурної ідентичності українців найбільш загострене – народні традиції, культурна спадщина, духовний спадок є саме тим аспектом, який привертає увагу світу, але й виокремлює себе основною мішенню ворога-окупанта, завдання якого – знищити світогляд українського етносу. Тому зараз особливо важливо зберегти та продовжити свої традиції, серед яких є традиція одного із найдавніших ремесел українців – ткацтва.

Директорка КЗ Рівненського обласного центру народної творчості Ірина Володимирівна Рачковська наголошує на тому, що у рамках партнерської діяльності щодо дослідження та вивчення ткацької традиції на Поліссі, а також творчого спадку ткацької традиції КЗ КОР «Вишгородський історико-культурний заповідник та КЗ «Рівненський обласний центр народної творчості» РОР поставили за мету знайти повну інформацію про розвиток ткацтва на Поліссі, збереження та подальший розвиток ткацької традиції в громадах, серед майстрів народної творчості, впровадження ткацької традиції в сучасне виробництво та вітчизняну модну індустрію. Крім того, знайти повну інформацію про діяльність мисткинь, а також підготувати дані матеріали для висвітлення в рамках проведення ряду активностей.

Для популяризації фольклорного спадку ткацьких традицій у Рівному упродовж 2022 року було проведено чимало заходів. Це, зокрема:

- виставка-презентація творчої спадщини Ганни Леончук у головному храмі м. Рівне – Свято-Покровському соборі;
- символічна культурно-мистецька подія «Відкриття ткацького сезону на Поліссі» із залученням майстринь народної творчості, носіїв ткацької традиції, студентів, мотивованої громадськості тощо з метою вивчення та дослідження ткацької традиції, апробації ремесла, розвитку власних творчих здібностей та навичок у напрямку народного мистецтва;
- свято національного костюму «Поліський вимір», що було поведене з метою популяризації вивчення та відтворення народних практик створення одягу на основі традицій культурної спадщини українців, впровадження ткацької традиції у створення сучасних брендів та колаборації із інноваційними технологіями створення одягу та ін.

Окремо варто згадати вишивку Рівненщини. Образ вишитої сорочки у етнологічних дослідженнях, зокрема на Рівненщині, розкриває складну систему світосприйняття українців та акцентує увагу на значимих аспектах,

пов'язаних з виробничими і суспільно-побутовими вимогами українців у галузі виготовлення і оздоблення вишивкою традиційної сорочки.

У вишивці Рівненщини домінують прості геометричні візерунки червоного кольору з добавкою синього. Жіночі сорочки часто вишиваються тільки червоною заплоччю та дуже простим орнаментом. Червоною ниткою на білому-сірому тлі льняної полотнини. Характерні вишивальні техніки занизування, верхоплут, настилування. Вишивка цього регіону – вишукано проста та чітка за композицією. Домінуючим є найдавніший монохромний (одноколірний) геометричний орнамент.

Дудка-викрутка, восковий вінок, серпанкове ткацтво, поліська геометрична вишивка, бортництво – це все родзинки Рівненського Полісся. «Курячий брід», косий, болгарський хрест, пряма гладь, верхоплут, «козлик», вирізування, ретязь, набирування, рубцювання – це техніки поліської вишивки. Загалом їх налічують близько двадцяти[48].

Рівненська вишивальниця Юлія Гончарова понад 20 років займається мистецтвом вишивки. Свої роботи вона демонструє на ярмарках, що проходили, зокрема, у КЗ«Рівненський обласний центр народної творчості» РОР, на інших культурних подіях. Майстриня має у своїй колекції старовинні вироби, ткані костюми та сторічні сорочки [Див. Додаток Ж]. На сьогодні майстриня є авторкою майже сотні сорочок, суконь та більше двадцяти рушників. Працює Ю.Гончарова з більше, ніж двадцятьма техніками вишивання [50].

Маємо надію, що поліська вишивка незабаром стане культурною спадщиною ЮНЕСКО: у серпні 2022 року на першому Всеукраїнському форумі у Рівному обговорювали збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини рівненського регіону. Участь у форумі взяли представники Українського центру культурних досліджень, ГО «Центр розвитку» Демократія через культуру», акредитовану в ЮНЕСКО, науковці, а головними учасниками були носії цих унікальних елементів. Підготовка до

процедури проходить за чітким планом відповідно до вимог Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини.

Отже, до збереження, відродження та популяризації етнокультурної фольклорної спадщини Рівненського Полісся причетні науковці, дослідники, краєзнавці та, власне, носії фольклорних традицій – майстри та виконавці народної творчості. Серед відомих постатей, які плекають фольклорні традиції Рівненщини, варто назвати А. Пастушенка – композитора, керівника фольклорного ансамблю «Устонька», автора збірок українських пісень, У. Кот – представницю автентичного сольного виконання вокального фольклору на Рівненщині, натхненницю фольклорного ансамблю «Берегиня» та дитячого фольклорного гурту «Серпанок», аматорський ансамбль сім'ї Чудиновичів, учасники якого відтворювали прадавній обряд водіння Куста. Важливою в контексті фольклорних практик Рівненщини є творчість В. Павлюка – музиканта, диригента, педагога, засновника фольклорного ансамблю «Горина», Р. Цапун – керівниці фольклорного колективу «Джерело», В. Ковальчук – фольклориста, педагога, незмінного керівника «Веснянки», автор низки праць з вивчення етнокультурної спадщини Рівненського Полісся, А. Ляшука – лірника, дослідника, реконструктора, виконавця-популяризатора волинських і поліських народних інструментів та вокальної музики, організатора активного учасника багатьох фольклорних культурно-просвітницьких заходів. Окреме місце в традиційній народній культурі займають ремесла як самобутній вид діяльності, пов'язаний із збереженням та розвитком методів ручної праці, успадкованих навичках художньої майстерності. Серед відомих майстринь Рівненщини – ткаля Г. Леончук, Ю. Гончарова та ін. Задля популяризації фольклорного спадку ткацьких традицій на Рівненщині проводиться чимало культурно-мистецьких заходів.

ВИСНОВКИ

Отже, фольклор є основою культури сучасного суспільства. Він зберігає в собі найважливіші етнічні властивості, якості та втілюється у певній системі видів та форм. Водночас фольклор є проявом етнічної свідомості, адже він охоплює усі сфери історичного життя етносу та зберігає прикмети різних етапів його еволюції. Зміст та функції фольклору виникають у процесі необхідного та постійного відтворення в історичному часі за законами традиційності досвіду культури, закріпленого колективною свідомістю в образно опосередкованих формах на основі засобів та способів мови художнього вираження. Важливим для вивчення фольклору в контексті культурної традиції є фольклорно-етнографічні зразки як певні функціонально-змістовні та композиційно закінчені фрагменти народної традиційної культури, сутність яких тією чи іншою мірою передається художніми засобами вираження. У фольклорному зразку в художній формі на основі різних засобів – словесних, музичних, образотворчих – багаторазово дублюється, доповнюється та посилюється певний провідний смисловий початок, що має своє призначення.

Вивченню фольклору властиві специфічні риси, що відображають історичний шлях та конкретні обставини певного моменту. Тенденції у вирішенні проблем методології фольклористики формувалися у складних умовах, де існували і старі традиції етнографічної науки, і пережитки народницької концепції, і формально буржуазна етнографія у різних її модифікаціях тощо. Сучасні фольклористи, котрі об'єдналися у своїх методологічних преференціях навколо історичного вивчення фольклору, сконцентрували свої пошуки у порівняльній перспективі, переважно аналізуючи процеси взаємовпливу, обміну сюжетами, образами народної творчості. Почали з'являтися нові дослідження та інтерес з боку видавців, що певним чином пов'язаний із зміною поколінь у науці. Важливим фактом для вітчизняної фольклористики є вихід дослідницьких інтересів за межі кола

традиційних жанрів та своєрідне «вторгнення» у сферу живого фольклорного процесу: в поле зору дослідників активно почали потрапляти не тільки жанри, що існували в минулому, а й нові прояви усної традиції. Для української фольклористики характерним стало практичне втілення нових ідей у конкретних дослідженнях та збиральній практиці, зокрема у регіональному ключі, про що йтиметься у наступному розділі нашої роботи.

Фольклорні практики сучасної Рівненщини представлені творчістю фольклорних колективів, що характеризуються жанрово-видовим різноманіттям – лірикою, епосом, драмою. Рівненщина – регіон, що має потужну історико-культурну спадщину, представлену творчістю численних фольклорних колективів і збирачів фольклору. З метою збереження традиційної української культури, підтримки народних талантів – митців, збирачів фольклору, фольклорних колективіву обласному центрі функціонує Рівненський обласний центр народної творчості створений. Він ініціював та проводив, а також продовжує організовувати фольклорні мистецькі та культурні заходи та проекти, фольклорно-етнографічні комплексні експедиції з вивчення фольклору Рівненського Полісся. На території Рівненщини працюють численні фольклорні колективи – вокально-хорові, музично-оркестрові, хореографічні, серед яких «Веснянка», «Горина», «Сільська музика», «Полісянка», «Дружба» та інші, які упродовж років, а деякі колективи й десятиліть, збирають фольклорні зразки Рівненського Полісся, зберігаючи та популяризуючи місцевітнотрадиції – унікальне явище української культури.

До збереження, відродження та популяризації етнокультурної фольклорної спадщини Рівненського Полісся причетні науковці, дослідники, краєзнавці та, власне, носії фольклорних традицій – майстри та виконавці народної творчості. Серед відомих постатей, які плекають фольклорні тралмції Рівненщини, варто назвати А. Пастушенка – композитора, керівника фольклорного ансамбля «Устонька», автора збірок українських пісень, У. Кот – представницю автентичного сольного виконання вокального фольклору на

Рівненщині, натхненницю фольклорного ансамблю «Берегиня» та дитячого фольклорного гурту «Серпанок», аматорський ансамбль сім'ї Чудиновичів, учасники якого відтворювали прадавній обряд водіння Куста. Важливою в контексті фольклорних практик Рівненщини є творчість В. Павлюка – музиканта, диригента, педагога, засновника фольклорного ансамблю «Горина», Р. Цапун – керівниці фольклорного колективу «Джерело», В. Ковальчук – фольклориста, педагога, незмінного керівника «Веснянки», автор низки праць з вивчення етнокультурної спадщини Рівненського Полісся, А.Ляшука – лірника, дослідника, реконструктора, виконавця-популяризатора волинських і поліських народних інструментів та вокальної музики, організатора активного учасника багатьох фольклорних культурно-просвітницьких заходів. Окреме місце в традиційній народній культурі займають ремесла як самобутній вид діяльності, пов'язаний із збереженням та розвитком методів ручної праці, успадкованих навичках художньої майстерності. Серед відомих майстринь Рівненщини – ткаля Г. Леончук, Ю. Гончарова та ін. Задля популяризації фольклорного спадку ткацьких традицій на Рівненщині проводиться чимало культурно-мистецьких заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. Київ: Либідь, 1998. 408 с.
2. Боярська Н., Галон Л. Особливості традиційного вокального виконавства на Західному Поліссі // Етнокультурна спадщина Полісся / Ред.-упоряд. В.П. Ковальчук. Рівне, 2004. Вип. 4. С. 192-197.
3. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору / Я. Гарасим. Львів: Українські технології, 2010. 376 с.
4. Гінда О. Концепт «мати» в українських емігрантських піснях / О. Гінда // Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку ХХІ століття в контексті фольклорної традиції. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 231–254.
5. Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці тайого значення / М. Глушко // Народна творчість та етнографія. 2008. № 6. С. 12–23.
6. Головаха-Хікс І. Особливості розвитку американської та української фольклористичної теорії на початку ХХІ століття (порівняльний аспект) / І. Головаха-Хікс // Народна творчість та етнологія. 2011. № 4. С. 32-37.
7. Грица С. Фольклор у просторі і часі. Тернопіль, 2000. 224 с.
8. Грица С. Й. Категорія парадигми у вивченні варіаційної специфіки фольклору / С. Й. Грица // Народна творчість та етнографія. 1979. №2(156). Березень-квітень. С. 61–67.
9. Грица С. Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. Київ – Тернопіль: Астон, 2007. 152 с.
10. Грушевський М. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання /

М. С. Грушевський // Народна творчість та етнографія. 1996. № 4. Липень-серпень. С. 42–52.

11. Дей О. І. Сторінки з історії української фольклористики. Київ: Наук.думка, 1975. 271 с.

12. Дем'янчук Г. Воскреслі для життя: літ. силуети / Григорій Дем'янчук. Рівне: Оріана, 1998. 120 с.

13. Дем'янчук О. Землякам із любов'ю: [У Рівнен. обл. універс. наук. б-ці відбулася презентація останньої книги ліричних пісень Андрія Пастушенка «Земляки», яку підготував разом із сином Любомиром] / О. Дем'янчук // Вісті Рівненщини. 2013. 18 жовт. С. 9.

14. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. Вип. 31.

15. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ: Ред. часопису «Народознавство», 2001. 576 с.

16. Етнокультура Рівненського Полісся/ред. упоряд. В. Ковальчук. Рівне: ПП ДМ, 2009. 378 с.

17. Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся: матеріали комплексних наукових експедицій Рівненського фольклорно-етнографічного товариства / ред.упоряд. В. Ковальчук. Вип. 1. Рівне: Волинські обереги, 2001. 112с.

18. НароднатворчістьРівненщини. URL: <http://rocnt.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf>

19. Івановська О. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: [монографія] / О. Івановська. Київ, 2005. 226 с.
20. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: підручник / О. Івановська. Київ: Експрес-Поліграф, 2012. 335с.
21. Історичні пісні малоруського народу [Електронна копія] / з поясненнями В. Антоновича и М. Драгоманова. Т. 1. Київ: Тип. М. П. Фріца. 1874 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2016).
22. Історія української культури: у 5 т. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 4. Кн. 1: Українська культура першої половини ХІХ століття. 1008 с.
23. Календарно-обрядові пісні / упоряд, передмова, прим. О. Ю. Чебанюк. Київ: Дніпро, 1987. 396 с.
24. Калиновський Г. Опис весільних українських простонародних обрядів // У кн.: Весілля: У 2-х кн. Київ:Наук.думка, 1970. Т.1. С. 68 – 74.
25. Калиновський Ю. Ю. Приказки та прислів'я як індикатори повсякденної правосвідомості / Ю. Ю. Калиновський. // Гуманітарний часопис. 2006. № 3. С. 75–80.
26. Квітка К. В. Погреби в справі дослідження народної музики на Україні // Музика. 1925. №№ 2-3. С. 67-73, 115-121.
27. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України. Нариси й статті. Львів, 2002. 350 с.
28. Ковальчук В. П. Етнокультурний центр у системі позашкільного закладу: концепція, досвід, перспективи: метод. Посібник/В. П. Ковальчук, О. О. Гумінська. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2014. 192 с.
29. Колесса Ф. Речитативні форми в українській народній поезії // Колесса Ф. Музикознавчі праці. Київ, 1970. С. 289-351.
30. Колесса Ф. Українська усна словесність / Вступ, ст. М. Мушін-ки. Едмонтон, 1983. С. 1-154.
31. Кононенко П. П. Українознавство. Навчальний посібник. Київ: Заповіт, 1994. 320 с.

32. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров. Київ: Либідь, 1994. 384 с. (Літературні пам'ятки України).
33. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проwerbіальному просторі (від універсального до національного): монографія / З. Г. Коцюба. Львів: ДП «Видавничий дім«Укрпол», 2010. 472 с.
34. Літератори Рівненщини: Довідник / Упоряд.: Є. Шморгун. Рівне, 1995.
35. Мишанич С. В. Система жанрів в українському фольклорі // Українознавство: Посібник. Київ: Зодіак-ЕКО, 1994. С.263-276.
36. Міндер Т. Номінація веснянок на Західному Поліссі/ Фольклористичні зошити. 2000. Вип. 3. С. 71–86.
37. Нагачевський А., Маєрчик М. Особливості української фольклористики в Канаді // Народознавчі Зошити. 2010. № 3-4 (93-94). С. 293-309.
38. Народна творчість та етнографія, 2009, 129 с. № 2.
39. Народні пісні з батьківщини Івана Франка / Зібр. та упоряд. Василь Сокіл. Львів: Каменяр, 2003. 408 с.
40. Пазяк М. Розширення джерел прислів'їв та приказок / Народна творчість та етнографія. 1991. № 5. С. 91–93.
41. Пастушенко А. Радійте, бо Христос Воскрес!: укр. великодні пісні: навч. посіб. для студентів гуманітар. спец. вищ. та серед. навч. закладів, вчителів музики / А. Пастушенко. Рівне: Формат А, 2021. 48 с.
42. Пастушенко А. С. Музична спілка Рівненщини: довід. членів Рівнен. обл. від-ня Нац. всеукр. муз. спілки / А. С. Пастушенко, Б. Й. Столярчук. Рівне: О. Зень, 2020. 236 с.
43. Підгорна Л. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова. Львів, 2008.
44. Поліщук Ф. М. Український фольклор. Давня українська література. Київ: Вища шк., 1991. 190 с.

45. Потебня О. Естетика і поетика слова: Збірник / Упор., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. Київ: Мистецтво, 1985. 301с.
46. Правдюк О. Українська музична фольклористика. Київ: Наукова думка, 1978. 327 с.
47. Правдюк О. Міжнаціональні зв'язки в музичному фольклорі. Київ, 1982.
48. Русин М. Ю. Фольклор: традиції і сучасність. Київ, 1991. 103 с.
49. Сокіл Г. Ритуальні обходи та мотиви календарно-обрядових пісень українців // Матеріали до української етнології. Київ, 2002. Вип. 2 (3). С.427-431.
50. Столярчук Б. Й. Митці Рівненщини. Енциклопедичний довідник. Перше видання. Рівне, 1997. 327с.
51. Студії календарно-пісенної культури Полісся (за матеріалами з с. ЛюхчаСарненського р-ну): Тези доп. Рівне, 1990. С. 105-107.
52. Таланчук О. М. Українознавство. Усна народна творчість: Навчально-методичний посібник. Київ: Либідь, 1998. 248 с.
53. Рівненський обласний центр народної творчості.
URL: <https://rocnt.com.ua/?p=4974>
54. Український фольклор: методологія дослідження, динаміка функціонування : [колективна монографія] / за ред. М. К. Дмитренка. Київ: Паливода А. В., 2014. 252 с.
55. Уляна Кот – майстриня, берегиня традиційної української культури/ред.-уклад. Б. Й. Столярчук. Рівне: О. Зень, 2017. 192с.
56. Федюк В. С. Великі люди Рівненського Полісся. Рівне: Вертекс, 2000.
57. Фольклористичні зошити. 2003. Вип.6. С.55-69.
58. Франко І. Дві школи уфольклорі // Франко І. Твори: У 50 т. Т. 29. Київ: Наук, думка, 1981. С. 416-424.

59. Шевчук П. Фольклор як засіб формування національної свідомості майбутніх учителів музичного мистецтва. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 55, том 3, 2022. С. 95-100.

60. Щедрівки та колядки / Рівен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського; упоряд.: А. Пастушенко, Л. Гапон, К. Приймачук. Рівне, 1989. 26 с.

Інтернет-публікації

61. Велика перемога юних рівнян. URL:
https://radiotrek.rv.ua/news/velika-peremoga-yunih-rivnyan-ansambl-tancyu-z-rivnogo-viborov-zoloto-na-mizhnarodnomu-folklornomu-festivali_292309.html.

62. У Рівному презентували творчу спадщину відомої ткалі із Володимиреччини Ганни Леончук. URL:
<https://varash.rayon.in.ua/news/562542-u-rivnomu-prezentovali-tvorchu-spadshchinu-vidomoi-tkali>

ДОДАТКИ

Додаток А

Відома ткаля і співачка Рівненського Полісся Уляна Петрівна Кот

Виконавиця, збирачка й хранителька музичного фольклору Рівненщини –
Раїса Цапун.

Додаток В

Фольклорний ансамбль Рівненського державного гуманітарного університету
«Джерело»

Додаток Г

Народний молодіжний фольклорний гурт «Веснянка» Рівненського міського палацу дітей та молоді

Додаток Д

Рівненський фольклорний гурт «Горина»

Додаток Е

Учасниці колективу «Корнинчанка» с. Корнин

Рівненська вишивальниця Юлія Гончарова

Вишиванка з власної колекції майстрині Юлії Гончарової

Додаток 3

Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району
Рівненської області

Додаток К

Виставка-презентація творчої спадщини Ганни Леончук, м. Рівне.